

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN KARADENİZ POLİTİKASI

Burçin Canar
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Özet

Bu çalışma, yeni “Büyük Oyun”un esas oyuncularından ABD’nin Karadeniz politikasını incelemektedir. Öncelikle Washington’un Soğuk Savaş sonrasında temel dış politika hedefleri saptanmıştır. Ardından, ABD’nin Karadeniz politikası amaçları, araçları ve bölgesel sorunlara yönelik tutumu incelenerek ortaya konmuştur.

Soğuk Savaş sonrasında Karadeniz bölgesini tanımlarken KEİÖ’nün yanı sıra, yeni “Büyük Oyun”un etkisiyle “Genişletilmiş Karadeniz” kavramı kullanılmaktadır. SSCB’nin dağılmasının ardından “yeni dünya düzeni”ni ilan ederek hegemonyasını sürdürmeyi hedefleyen ABD, Karadeniz’i “yaşamsal çıkar alanı” olarak görmektedir. Amerikan strateji belgeleriyle örtüşen “Büyük Satranç Tahtası” ve “Genişletilmiş Karadeniz”in ana fikri; ABD hegemonyasına karşı potansiyel rakiplerin gerçek rakiplere dönüşmesinin ve bölgesel ittifakların oluşmasının engellenmesidir. NATO, üyelik ya da işbirliği yoluyla “tam ve özgür Avrupa”nın inşasında, başka bir deyişle, bölgenin Batı sistemiyle bütünleşmesinde önemli bir rol oynamaktadır. ABD’ye göre, Karadeniz’i de kapsayan Avrupa-Atlantik bölgesinde güvenliği asıl sağlayan NATO’dur. NATO’nun yanı sıra yardım programları ve “renkli devrimler” aracılığıyla da ABD, bölgede Rus etkisini önlemeye çalışmaktadır. “Bölgesel çatışmaların sona ermesi” ve “enerji güvenliği” söylemleri de RF’nin denetimini sınırlamaya yöneliktir.

Anahtar Sözcükler: Karadeniz, Yeni Dünya Düzeni, ABD, NATO, Rusya Federasyonu

Black Sea Policy of the United States of America in the Post-Cold War Era

Abstract

This article examines the Black Sea policy of the USA that is one of the main players of the new “Great Game”. First of all, basic foreign policy goals of Washington in the post-Cold War era were determined. Next, Black Sea policy of the USA was discussed by analyzing its goals, instruments and policy toward regional problems.

In the Post-Cold War era, while defining the Black Sea region, besides BSEC, the concept of “Wider Black Sea” is being used with the influence of new “Great Game”. After the collapse of USSR, USA, aiming to maintain its hegemony by announcing “new world order”, considers the Black Sea as its “sphere of vital interest”. The main idea of “the Grand Chessboard” and “the Wider Black Sea”, which are in parallel with the American strategy documents, is to prevent potential rivals to become real ones and anti-US regional coalitions. NATO, through membership or cooperation, plays an important role in building “whole and free Europe”, in other words, integrating the region with the Western system. From the US point of view, NATO is the main provider of security for the Euroatlantic region, which includes the Black Sea. Besides NATO, through assistance programs, “the rose and orange revolutions”, USA tries to prevent Russian effect in the region. The discourses of “resolving regional conflicts” and “energy security” are also intended for reducing the Russian control.

Keywords: Black Sea, New World Order, USA, NATO, Russian Federation

Soğuk Savaş Sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Karadeniz Politikası

Soğuk Savaş boyunca Batı ve Doğu blokları arasında sınır olan Karadeniz, SSCB'nin dağılmasının ardından yeniden yapılanma sürecine giren uluslararası sisteme altı kıyıdaş devletle (Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Rusya Federasyonu (RF), Gürcistan ve Türkiye) katıldı. 25 Haziran 1992'de kıyıdaş devletlerin yanı sıra Arnavutluk, Yunanistan, Moldova, Azerbaycan ve Ermenistan'ın biraraya gelmeleriyle Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin temelleri atıldı. 5 Haziran 1998'de Yalta'da imzalanan kurucu belgenin 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe girmesiyle Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (KEİÖ) kurulması (Erhan, 2006: 414, 415), Karadeniz'e bölge niteliği kazandırdı (Aydın, 2005: 60). Böylece Karadeniz bölgesi, Sırbistan'ın da katılımıyla günümüzde on iki üyesi bulunan KEİÖ¹ ile, kıyıdaş devletlerin yanı sıra Balkanlar ve Güney Kafkasya'nın da dahil olduğu geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır.

KEİÖ'nün yanı sıra 11 Eylül sonrası dönemde bölge "Genişletilmiş Karadeniz" (*Wider Black Sea*) kavramıyla da tanımlanmaktadır. Kasım 2002'de gerçekleştirilen NATO'nun Prag Zirvesi'nin ardından dönemin Romanya Dışişleri Bakanı Mircea Geoana tarafından ortaya atılan "Genişletilmiş Karadeniz Projesi", Amerika Birleşik Devletleri (ABD) kuruluşu olan *Alman Marshall Fonu* tarafından desteklenmektedir (Veliev, 2007: 16). Bu çerçevede, *Karadeniz Bölgesi için Yeni bir Avrupa-Atlantik Stratejisi* (Asmus vd., 2004) ve *Genişletilmiş Karadeniz için bir Avrupa-Atlantik Stratejisi Oluşturmada bir Sonraki Adımlar* (Asmus, 2006) başlıklı kitaplar yayınlanmıştır. Aslında, "Genişletilmiş Karadeniz" tanımı KEİÖ üyesi

---

¹<<http://www.bsec-organization.org>> (16. 04. 2011).

ülkelerin bulunduğu coğrafyayı kapsamaktadır. Aynı bölgeye yönelik farklı tanımlamaların (Karadeniz, 2007: 111) nedeni yeni “Büyük Oyun”dur.²

Bu çalışmada, Karadeniz’i kendi “yaşamsal çıkar alanı” ilan eden yeni “Büyük Oyun”un esas oyuncularından ABD’nin bölgeye yönelik politikası incelenecektir. Bu amaçla öncelikle, Washington’un temel dış politika hedefleri saptanacaktır. Ardından, ABD’nin Karadeniz politikası amaçları, araçları ve bölgesel sorunlara yönelik tutumu incelenerek ortaya konacaktır. Bu çerçevede, çalışmada öne sürülecek temel varsayımlardan biri, Soğuk Savaş sonrasında ABD’nin uluslararası sistemde hegemonyasını sürdürmek için stratejik/ekonomik açıdan önemli bölgelerde denetimi elinde tutarak potansiyel rakiplerinin gerçek rakiplere dönüşmesini ve hegemonyasını sarsacak bölgesel ittifakları engellemeyi hedeflediğidir. Çalışmada, ABD’nin Karadeniz bölgesine yönelik bu hedef doğrultusunda politika izlediği; bu çerçevede RF’nin etkinliğini önlemeyi amaçladığı ve bölge devletlerinin kendi aralarındaki işbirliğinden ziyade Batı yanlısı bölgesel oluşumları desteklediği ileri sürülecektir.

I. “Yeni Dünya Düzeni”³

Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin yapısı, Körfez Savaşı sırasında, SSCB’nin henüz resmen dağılmadığı bir tarihte, 6 Mart 1991’de dönemin ABD Başkanı George Bush tarafından “yeni dünya düzeni” başlığıyla duyuruldu. Kongre’de yaptığı konuşmayla Bush, “özgürlük, serbest pazar ekonomisi ve insan hakları” söylemi eşliğinde ABD’nin “yeni dünya düzeni”ni gerçekleştirme “misyonu”nu ilan etti.⁴ Öyle ki, ABD gerekirse silahla müdahale ederek liderliğini üstlendiği “yeni dünya düzeni”ni koruyacaktı. Bu çerçevede, Körfez Savaşı’nı 1990’larda Somali, Bosna, Kosova müdahaleleri

²SSBC’nin dağılmasının ardından, 19. yüzyılda İngiliz ve Rus İmparatorluklarının Kafkasya ve Merkezi Asya’nın kontrolü için mücadelelerine benzer bir mücadeleden; ikinci bir “Büyük Oyun”dan bahsedilmeye başlandı. Uluslararası sistemin yeniden yapılanma sürecinde Doğu Avrupa, Balkanlar, Ortadoğu, Güney Kafkasya ve Merkezi Asya gibi alt sistemlerde ortaya çıkan güç ve etki “boşlukları”ni doldurmak için çok sayıda ve çeşitte oyuncu harekete geçti. Yeni “Büyük Oyun”da AB gibi ulusüstü oluşumlar, NATO gibi uluslararası örgütler, Lukoil gibi ulusal, BP gibi çokuluslu şirketler, ABD, RF, Türkiye, İran, ÇHC, İsrail, Hindistan gibi ülkeler yer almaktadır. Esas oyuncular ise, bölgeyi kendi “yaşamsal çıkar alanı” olarak gören ABD ve RF’dir (Aydın, 2002: 368, 392).

³Bu bölümde şu kaynaktan yararlanılmıştır: (Canar, 2006: 5-17).

⁴<<http://www.al-bab.com/arab/docs/pal/pal10.htm>> (14. 03. 2010).

izledi (Oran, 2002: 210, 211). 11 Eylül sonrası süreçte ise Afganistan ve Irak ABD tarafından işgal edildi.

Böylece, ikinci bir süper gücün yokluğunda ABD'nin “demokrasi, serbest pazar ekonomisi ve insan hakları” değerlerine “uymayan” kimi devletleri “serseri/haydut” olarak nitelendirdiği; “sorunlu” bölgelere BM'yi devre dışı bırakarak, NATO aracılığıyla “insancıl kaygılar”la müdahale edebildiği ya da kimi devletleri “özgürlük”/“demokrasi” adına işgal edebildiği “yeni dünya düzeni” hüküm sürmeye başladı. Kuramsal temellerini “tarihin sonu”ndan⁵ alan “yeni dünya düzeni”nde (Oran, 2002: 210, 211) yaşanan tüm bu gelişmelerde ABD'nin hedefi, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde üstünlüğünün devam etmesiydi.

Doğu Bloku ve SSCB'nin dağılmasıyla tek süper güç olarak kalan ABD'nin üstünlüğü ve bunun devamının “gerekliliği”, hem “tarihin sonu”, “uygarlıklar çatışması”⁶, “büyük satranç tahtası”⁷ gibi tezlerin ortaya atılmasıyla (Uzgel, 2002: 246), hem de Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi belgeleriyle 1990'lardan günümüze vurgulanmaktadır. Örneğin, Körfez Savaşı'nın ardından Ağustos 1991'de açıklanan Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde, yeni güç merkezlerinin ortaya çıkmasına rağmen, ABD'nin “dünyayı siyasal, ekonomik ve askeri boyutta etkileyebilecek gerçek anlamda tek küresel güç” olduğu belirtiliyordu (National Security Strategy (NSS), 1991; Erhan, 2002: 64). 1996 stratejisinde “ABD'nin dünya liderliğinin ‘daha önce hiç olmadığı kadar gerekli’ olduğu” vurgulanıyor (Erhan, 2002: 66); 2002'de ABD'nin “büyük ekonomik ve siyasal etkisi ve eşsiz askeri gücü”nün altı çiziliyor; 2010'a gelindiğinde 21. yüzyılın sorunlarıyla başedebilmek için ABD'nin gücü, etkisi ve liderliğinin önemli olduğu mesajı veriliyordu (NSS, 2010).

Böylece Soğuk Savaş sonrasında üstünlüğünün “önemini” vurgulayan ABD, yeniden yapılanma sürecine giren uluslararası sistemde hegemonyasını

⁵1989'da *The National Interest*'de yayınlanan “Tarihin Sonu” başlıklı çalışmasında Fukuyama, “sadece Soğuk Savaş'ın değil, insanlığın ideolojik evriminin sonuna, tarihin sonuna şahit olabileceğimizi” ileri sürerek, “Batı'nın ve Batı liberalizminin zaferi”ni ilan etti (Fukuyama, 1999: 1-25).

⁶1993'te *Foreign Affairs* dergisinde yayınlanan çalışmaya göre, gelecekte en önemli çatışmalar “uygarlıkları birbirinden ayıran kültürel fay hatları boyunca meydana gelecek”ti (Huntington, 1999: 67-91). “Huntington iyi okunduğunda, Sovyetler Birliği çöktükten sonra, Batı uygarlığının diri tutulması ve gelişmesini sürdürebilmesi için yeni bir düşmana gereksinme duyulduğu ve bu düşmanın İslam uygarlığı olarak ilan edildiği görülecektir.” (Kongar, 2002: 250).

⁷Brzezinski'ye göre, ABD'nin üstünlüğünün sona ermesi “yoğun bir uluslararası istikrarsızlığa yol açacaktır.” (Brzezinski, 1998: 31).

sürdürmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla, “çok taraflı” politikalar izleyen Clinton yönetimi, “tek taraflı” politikalar izleyen Bush yönetimi ve “değişim” vaadederek başkanlık seçimlerini kazanmakla birlikte, “Amerika’da ve dünyada günümüzdeki egemen düzenin savunucusu” olan Obama (Ataöv, 2008; Yıldızoğlu, 2010) yönetimi arasında “amaç” açısından bir fark yoktur. Nitekim ABD, kendisine küresel ya da bölgesel rakipler istemediğini 1990’lardan itibaren çeşitli belgelerle dünyaya duyurmaktadır. Örneğin, 1992’de dönemin Savunma Bakanlığı Müsteşarı olan Paul Wolfowitz’in hazırlanmasında önemli rol oynadığı, basına sızdırılan ve tepkiler üzerine geri çekilen taslak Savunma Planlaması Rehberi’ne göre esas amaç, ABD’ye rakip bir ülkenin ortaya çıkmasının engellenmesiydi (Uzgel, 2004: 9; Klare, 2003: 53). Ayrıca, 1997’de açıklanan “Yeni Bir Yüzyıl İçin Ulusal Güvenlik Stratejisi”nde, Washington’un “kritik bölgelerin düşman bir gücün hakimiyetinde olmadığı bir dünya”yı hedeflediği vurgulanıyordu (NSS, 1997). Yine 1997’de açıklanan Dört Yıllık Gözden Geçirme Raporu’nda “2015 sonrası dönemde bölgesel bir büyük gücün veya küresel bir rakibin oluşma olasılığı”ndan bahsedilerek, “Rusya ve Çin’in, gelecekleri belirsiz olsa da, bu türden rakipler olma potansiyeline sahip güçler olarak görüldükleri”ne değiniliyordu. Bu saptamanın ardından ABD’nin üstünlüğünü kaybetmesinin “dünyayı tehlikeli hale getireceği” belirtilerek, “düşman bir bölgesel koalisyonun ya da hegemonun ortaya çıkmasının engellenmesi” ABD’nin “yaşamsal ulusal çıkarları” arasındaki yerini bir kez daha alıyordu (Quadrennial Defense Review (QDR), 1997).

11 Eylül 2001’de Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon’a yapılan saldırılardan bir yıl sonra Eylül 2002’de açıklanan Ulusal Güvenlik Stratejisi’yle de ABD, kendisine rakip istemediğini bir kez daha ilan ederek (Klare, 2003: 53), “başatlığını devam ettirmek için planlama aşamasından eylem aşamasına” geçti (Erhan, 2002: 57). Enerji kaynakları açısından büyük önem taşıyan, bölgesel güçlerle çevrili Merkezi Asya, Güney Kafkasya ve Ortadoğu’da denetimi elinde tutmaya çalışarak (Manisalı, 2003: 134; Klare, 2003: 54-56), potansiyel rakiplerinin gerçek rakipler olarak ortaya çıkmalarını ve hegemonyasını sarsacak bölgesel ittifakları önlemeyi hedefleyen ABD, Afganistan’ın ardından Irak’ı işgal etti.

Bu süreçte “özgürlük, güvenlik, demokrasi, serbest pazar ekonomisi ve insan hakları” söylemiyle gerçekleştirilen “renkli devrimler” ve ortaya atılan çeşitli “projeler” de Amerikan liderliğinin devamının bir “gereği” olarak nitelendirilebilir. Büyük Ortadoğu ya da sonradan değiştirilen adıyla “Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi” de ABD’nin yeni teknik ve ittifaklarla hegemonyasını sürdürebilme çabasının bir parçasıdır (Zabcı, 2005: 231, 232; Uzgel, 2004: 18). “Genişletilmiş Karadeniz Projesi” de bu çerçevede değerlendirilebilir.

II. ABD'nin Karadeniz Stratejisi

SSCB'nin yokluğunda yeniden yapılanma sürecine giren uluslararası sistemde “yeni dünya düzeni” başlığıyla hegemonyasını sürdürmeyi arzulayan ABD'nin Karadeniz bölgesine yönelik stratejisi de bu hedefiyle uyumludur. ABD yönetim çevreleriyle yakın ilişkide olan ya da onun içinden gelen kişilerce kaleme alınan (Uzgel, 2002: 246)⁸ ve Amerikan strateji belgeleriyle de örtüşen “Büyük Satranç Tahtası” ile “Genişletilmiş Karadeniz Projesi”nin ana fikri; ABD hegemonyasına karşı olası rakiplerin gerçek rakiplere dönüşmesinin ve bölgesel ittifakların oluşmasının engellenmesidir. Bu amaçla ABD, Hazar bölgesini 1994'te “ilgi alanı” (Yıldızoğlu, 2004), 1996'da “yaşamsal çıkar alanı” (Cornell, 1999: 123) ilan etmiş; 1997'de “Yeni Bir Yüzyıl için Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi”yle eski Sovyet cumhuriyetlerinin Avrupa-Atlantik sistemiyle bütünleşmesinin “yaşamsal güvenlik çıkarı” olduğunu vurgulamıştır (NSS, 1997). 1997 Stratejisi'nde “Amerikan çıkarları açısından çok önemli” olarak nitelendirilen yeni bağımsız devletlerin bulunduğu coğrafya KEİÖ bölgesini de kapsamaktadır. Dolayısıyla ABD, 1990'ların ikinci yarısından itibaren Karadeniz bölgesini kendi “yaşamsal çıkar alanı” olarak görmektedir.

11 Eylül sonrası dönemde ise, bölgeye yönelik “Genişletilmiş Karadeniz” başlığıyla “yeni bir strateji” oluşturma çabası gündeme gelse de aslında; 1990'lardaki strateji isim değişikliğiyle tekrar sunulmuştur. Başka bir deyişle, “yeni” olan bölgeye yönelik Avrupa-Atlantik stratejisi değil; bu stratejinin “Genişletilmiş Karadeniz” adıyla dünyaya duyurulmasıdır. Dolayısıyla, 1990'lardan günümüze tez, proje ve belgelerde farklı şekillerde ifade edilse de “söylenen”/hedeflenen aynıdır.

⁸Büyük Satranç Tahtası'nın yazarı Zbigniew Brzezinski ABD eski Başkanı Jimmy Carter'ın ulusal güvenlik danışmanıydı. “Genişletilmiş Karadeniz Bölgesi”ne yönelik “yeni” bir strateji geliştirilmesine katkıda bulunan isimlerden bazıları ve üstlendikleri görevler şöyledir: Ronald D. Asmus (Brüksel'deki Alman Marshall Fonu Atlantik-ötesi Merkezi'nin İcra Direktörü), Matthew J. Bryza (2005'te Avrupa ve Avrasya'yla ilişkilerden sorumlu Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı olarak görev yaptı), Bruce P. Jackson (Ulus-ötesi Demokrasiler projesinin kurucusu ve başkanı. 1986-90 yılları arasında ABD Savunma Bakanlığı'nda çalıştı. Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi yönetim kurulunda görev aldı), F. Stephen Larrabee (Beyaz Saray'da Ulusal Güvenlik Konseyi'nde görev aldı. RAND kuruluşunda çalışıyor), Jeffrey Simon (RAND kuruluşunda çalıştı), Daniel Hamilton (Avrupa'yla ilişkilerden sorumlu Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı olarak görev yaptı), Svante E. Cornell (Merkezi Asya-Kafkasya Enstitüsü, İpek Yolu Çalışmaları programının yöneticisi). Bkz.: (Asmus, 2006: 249-253; Hamilton ve Mangott, 2008: 337-342).

A. “Büyük Satranç Tahtası”ndan “Genişletilmiş Karadeniz Projesi”ne Bölgeye Bakış

Soğuk Savaş sonrası süreçte, Avrupa'dan Japonya'ya uzanan, dünya nüfusunun % 75'ini, dünya gayri safi milli hasılasının % 60'ını, bilinen enerji kaynaklarının % 75'ini kapsayan ve Amerikan hegemonyasına meydan okuyabilecek potansiyel rakipleri barındıran Avrasya (Fouskas, 2004: 28, 42; Brzezinski, 1998: 32, 39) Washington yönetiminin dikkatini çekti. SSCB ve Doğu Bloku'nun dağılmasının ardından Doğu Avrupa, Balkanlar, Ortadoğu, Güney Kafkasya ve Merkezi Asya'da ortaya çıkan “boşluklar”ı doldurmak amacıyla harekete geçen ABD için özellikle, dünya petrol ve doğalgaz rezervlerinin ağırlıklı olarak yer aldığı Körfez ve Hazar bölgesi önemliydi (Manisalı, 1999; Klare, 2003: 54, 55). Wolfowitz'in ifadesiyle, “doğal kaynakları kontrol edildiği takdirde bir küresel güç üretebilecek herhangi bir bölgede düşman bir gücün egemen olması engellenmeliydi.” (Yıldızoğlu, 2004).

Bu çerçevede, ABD'nin Karadeniz coğrafyasını kendi “yaşamsal çıkar alanı” ilan etmesiyle birlikte Zbigniew Brzezinski, “Büyük Satranç Tahtası” başlıklı teziyle “Amerika'ya meydan okuma yeterliğine sahip bir rakibin” ya da bölgesel ittifakların ortaya çıkışını önleyecek stratejiyi geliştirmeye çalıştı. Brzezinski'ye göre, “Amerika'ya potansiyel bir rakip, yerkürenin en önemli oyun alanı olan Avrasya'dan çıkabilir”di (Brzezinski, 1998: v1, 39, 47, 52). 11 Eylül sonrasında ise Avrasya'nın, Karadeniz'e kıyıdaş altı ülke ile Moldova, Azerbaycan ve Ermenistan'ı kapsayan ve “Genişletilmiş Karadeniz bölgesi” olarak nitelendirilen parçası için “barış, istikrar, enerji güvenliği ve ahlaki yükümlülük” adına “yeni bir strateji”nin/projenin (Asmus ve Jackson, 2004: 17-23) gündeme gelmesiyle “ABD'nin üstünlüğünün devamı için yapılması gerekenler” bir kez daha sıralandı.

1990'lardan günümüze tez, proje ve çeşitli belgelerle ortaya konan Avrupa-Atlantik stratejisinin bölgedeki önceliği “Nasıl bir Rusya Amerika'nın çıkarına uygundur ve Amerika bu konuda neyi, ne kadar yapabilir?” (Brzezinski, 1998: 47), “Batı, Rusya konusunda ne yapabilir?” (Jackson, 2006: 104) başka bir deyişle, “Rusya'yla nasıl başedilir?” (*how to deal with Russia*) (Larrabee, 2004: 147; Asmus, 2006: 22) sorusu/sorunudur. Küresel ya da bölgesel rakipler istemeyen, “bölgesel hakimiyet peşindeki güçleri caydırma”yı amaçlayan ABD (Uzgel, 2002: 248; NSS, 1991) için, nükleer gücüyle ve BM Güvenlik Konseyi'ndeki veto yetkisiyle dikkat çeken RF'nin “sorumlu bir ortak” olması önemlidir (NSS, 2010). Ayrıca, 1990'ların ilk yarısında “önce Rusya” anlayışıyla “Rusya'nın demokratik dönüşümü”ne önem veren Washington (Starr, 1997; Erhan, 2005: 21), diğer eski Sovyet cumhuriyetlerini

de ihmal etmeden, “gerçekten bütünleşmiş, demokratik ve güvenli Avrupa’nın inşasını demokratik bir Rusya’nın katılımıyla tamamlama hedefi”ni (NSS, 1997) izlemeye devam etmektedir.

Amerikan strateji belgelerinin (NSS, 1996; NSS, 1997; NSS, 2002; NSS, 2010) yanı sıra “Büyük Satranç Tahtası” ve “Genişletilmiş Karadeniz Projesi”nde de “demokratik bir Rusya”nın önemine/gerekliliğine işaret edilmektedir. Brzezinski’nin sözleriyle, “eski küresel güç konumunu yeniden kazanmaya yönelik yararsız bir çabaya girişmek yerine” “imparatorluk sonrası Avrupa’ya yönelmiş” “ulusal ve demokratik bir Rusya” “hem Avrupa hem de Amerika için” “jeopolitik açıdan arzu edilir bir varlık”tır (Brzezinski, 1998: 108, 181). Asmus ve Jackson’a göre de “Rus devletinin demokratikleşmesi” “Batı’nın uzun vadeli hedefi”dir (Asmus ve Jackson, 2004: 24). Bu noktada asıl konu, RF’nin Avrupa-Atlantik topluluğuyla bütünleşmesi (NSS, 2002)⁹, Batı’nın ortağı olarak ABD’nin “yaşamsal çıkar alanındaki girişimleri”ne tepki göstermemesi ve bölgede Rus etkinliğinin önlenmesidir. Zira, özellikle Vladimir Putin’le birlikte çok kutuplu dünyayı hedefleyen bir dış politika izleyen RF¹⁰, “yakın çevre”sinde ABD liderliğinde Batı’nın “girişimleri”ne¹¹ karşı çıktıkça “demokratik” olmamakla nitelendirilerek, “özgürlük ve demokrasi değerlerine saygı duymaya” (NSS, 2006; National Defense Strategy (NDS), 2008) ve “Avrupa ve Asya’da sorumlu bir ortak” gibi hareket etmeye (NSS, 2010) davet edilmektedir. Ayrıca, gücün “artık sıfır toplamlı bir oyun olmadığı” (Minchev vd., 2004: 88-90; NSS, 2010) belirtilerek, Moskova yönetiminin Batı’yla işbirliği yaparak daha çok kazanacağı konusunda ikna edilmesi gerektiğinin altı çizilmekte (Larrabee, 2004: 151, 155); hatta RF, işbirliği yapmazsa Batı’nın her zaman çevreleme politikasına geri dönebileceği (Larrabee, 2006: 120) konusunda uyarılmaktadır. Özetle, Avrupa-Atlantik stratejisinin hedefi RF’nin rakip yerine “Batı politikalarını veto etme yetkisi” tanınmamış bir ortak olmasıdır (Larrabee, 2004: 153; Asmus, 2006: 26).

⁹Moskova’nın ÇHC ve Hindistan’la ittifak oluşturmaya karşı çıkan Washington, RF’nin Batı sistemi içinde yer almasını, başka bir deyişle, uluslararası kapitalist sisteme eklenmesini desteklemiştir (Uzgel, 2002: 248; Aktükün, 2004: 258).

¹⁰ABD’nin izlediği politikalar “tek kutuplu dünya”yı çıkarlarına aykırı bulan aktörlerin seslerini yükseltmelerine neden olmaktadır (Erhan, 2002: 57). “Yeni düzen”e karşı çıkan aktörlerden biri de RF’dir. Nitekim Moskova, ABD’nin gerçekleştirme “misyonu”nu edindiği “yeni düzen”den farklı olarak “çok kutuplu bir dünya düzeni” arayışındadır. “Çok kutuplu dünya”, 1993’ten itibaren RF’de tartışılmasına karşın, özellikle eski Dışişleri Bakanı (Ocak 1996-Ağustos 1998) ve eski Başbakan (Eylül 1998-Mayıs 1999) Yevgeniy Primakov tarafından savunulmuş (Primakov, 1996: 2-5); özellikle Putin döneminde temel dış politika hedefi haline gelmiştir.

¹¹Örneğin NATO’nun genişlemesi ve “renkli devrimler”.

“Rusya sorunu”nun (“*Russian Question*”) (Jackson, 2006: 104) yanı sıra “Hangi yeni Avrasya koalisyonları olasıdır, hangileri ABD çıkarları için en tehlikeli olabilir ve bunların önüne geçmek için ne yapılabilir?” sorusu/sorunu (Brzezinski, 1998: 47, 52) da Karadeniz bölgesine yönelik Avrupa-Atlantik stratejisinin gündemindedir. Brzezinski’ye göre, “en acil görev, hiçbir devlet ya da devletler birleşiminin Amerika Birleşik Devletleri’ni Avrasya’dan atma, ya da hatta onun belirleyici hakemlik rolünü önemli ölçüde azaltma kapasitesini elde etmemesini sağlamaktır” (Brzezinski, 1998: 178). Dolayısıyla, potansiyel rakiplerin gerçek rakiplere dönüşmemesi kadar “düşman bir bölgesel koalisyonun ortaya çıkmasının engellenmesi” de ABD için yaşamsaldır (QDR, 1997). Bu çerçevede, bölge devletlerinin yakınlaşması “tehlikeli” olarak adlandırılmaktadır. Örneğin, Brzezinski’ye göre, “Amerikan hegemonyasına içerleyen” RF ve ÇHC’nin İran’la “anti-hegemonyacı” koalisyonu “en tehlikeli senaryo”dur (Brzezinski, 1998: 23, 53). ABD’nin eski BM Büyükelçisi Richard Holbrooke ise, RF-Türkiye yakınlaşmasını “tehlikeli” olarak nitelendirmiştir.¹²

Bölge devletlerinden özellikle RF ile Türkiye’nin işbirliği Batı’nın dikkatini çekmektedir. Türkiye, bölgeye yönelik Avrupa-Atlantik stratejisi açısından “Batı’yla birlikte hareket etmesi gereken” önemli bir ülkedir. Brzezinski’ye göre, “Amerika, istikrarlı ve bağımsız bir güney Kafkasya ile Orta Asya’yı teşvik etmek için, Türkiye’yi yabancılaştırmamak konusunda dikkatli olmalıdır ve Amerika-İran ilişkilerinde bir düzelmeyi yapabilirliğini araştırmalıdır.” (Brzezinski, 1998: 182) Asmus’a göre de, bölgedeki konumuyla Türkiye’nin Avrupa-Atlantik stratejisinde merkezi bir rolü vardır ve “Ankara, Brüksel ve Washington Moskova’ya yönelik bir stratejide anlaşmalıdır” (Asmus, 2006: 25, 26); başka bir deyişle Türkiye, Brüksel ve Washington’la birlikte hareket etmelidir. Dolayısıyla, Türkiye-RF işbirliği “Genişletilmiş Karadeniz Projesi” açısından bir “sorun”dur. Batı’yı “endişelendiren” (Jackson, 2005), Ankara-Moskova yakınlaşmasının “bölgedeki Amerikan faaliyetlerini engelleyebilecek” nitelikte olmasıdır (Cohen ve Irwin, 2006). Bu çerçevede bölge devletlerinin, özellikle de iki önemli Karadeniz gücü olan Türkiye ve RF’nin işbirliğini simgeleyen KEİÖ, BLACKSEAFOR ve Karadeniz Uyumu¹³ “Karadeniz’i Türk-Rus ‘gölü’ olarak tutma çabaları” şeklinde değerlendirilmektedir (Simon, 2006: 86-88).

¹²Holbrooke, 16 Şubat 2005’te *Washington Post* gazetesinde yayımlanan yazısında bu yakınlaşmanın ABD için “tehlikeli” olduğunu belirtmişti (*Cumhuriyet*, 2005; Zabcı, 2005: 242).

¹³Türkiye’nin girişimiyle, 2 Nisan 2001’de Karadeniz’e kıyıdaş devletler arasında kurulan Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu -kısaca Karadeniz Gücü- (BLACKSEAFOR), denizde arama-kurtarma, insani yardım, çevre koruma, mayın

Bölge devletlerinin kendi aralarındaki işbirliğinin yanı sıra, Montrö Boğazlar Sözleşmesi de “Genişletilmiş Karadeniz Projesi”nin önündeki “engeller”den biridir. Öyle ki, ABD’nin NATO’nun Aktif Çaba Operasyonu’nun görev alanını Akdeniz’den Karadeniz’e genişletme teklifine Türkiye ve RF’nin karşı çıkmasıyla (Cohen ve Irwin, 2006) NATO girişimlerini engelleyen “arkaik Montrö’yü devirme”nin “gerekliliği” vurgulanmıştır (Jackson, 2005; Jackson, 2006: 105). Türkiye’nin Montrö konusundaki duyarlılığının etkisiyle “Amerikan hükümetinin sözleşmeye önem verdiği ve tamamen uyduğu” (Wilson, 2006) belirtilse de “Genişletilmiş Karadeniz Projesi” çerçevesinde “Montrö’yü gözden geçirmenin gerekliği”ne işaret edilmektedir (Simon, 2006: 86). Bu noktada, özellikle “gerçek” bölgesel güvenlik için NATO’nun önemi (Simon, 2006: 96), KEİÖ gibi bölge devletlerinin kendi aralarındaki işbirliğiyle ortaya çıkan bölgesel oluşumların yetersizliği (Asmus, 2006: 31; Bryza, 2006: 39), “NATO’nun ve AB’nin sunacaklarının yerine geçecek” bir oluşumun olmadığı vurgulanmaktadır (Asmus, 2006: 31; Celac, 2006: 215). Washington yönetimi de KEİÖ’nün, BLACKSEAFOR’un ve Karadeniz Uyumunun önemine işaret etmekle birlikte (Garber, 2008; Wilson, 2006), bölgenin güvenliği konusunda¹⁴ NATO’ya öncelik tanımaktadır. Zira, ABD’ye göre, “Karadeniz’in dahil olduğu Avrupa-Atlantik bölgesinde güvenliği asıl sağlayan NATO’dur ve NATO olacaktır” (Wilson, 2006). Bu çerçevede, NATO ve AB girişimlerinin ve genişlemesinin “gerekliliği”nin de altı çizilmektedir (Brzezinski, 1998: 178, 179; Asmus, 2006: 31; NSS, 1997; NSS, 2002). NATO’nun ve AB’nin genişlemesi “tam ve özgür Avrupa’nın inşası” (*a Europe whole and free*) (Geoana, 2004: 9; Asmus ve Jackson, 2004: 23, Wilson, 2006) açısından önemli görülmektedir.

“Tam ve özgür Avrupa’nın inşası” söylemi, “Genişletilmiş Karadeniz” bölgesinin Avrupa-Atlantik topluluğuna eklenmesi (Geoana, 2004: 7) amacını taşımaktadır. Bu noktada, “yeni dünya düzeninin değerleri”

---

temizleme ve üye devletler tarafından kararlaştırılan diğer görevleri üstlenmektedir. Karadeniz’in güvenliğinin kıyıdaş devletler tarafından sağlanması fikrini savunan Türkiye ve RF’nin girişimiyle Temmuz 2004’te organize suçlar ve terörist tehditler de BLACKSEAFOR’un görev kapsamına alınmış; böylece “Karadeniz’e NATO unsurlarının girmesinin önlenmesi” amaçlanmıştır. Ayrıca, Türkiye 1 Mart 2004’te Karadeniz’de terörizm, kitle imha silahlarının yayılması gibi tehditlere karşı Karadeniz Uyum Harekatı’nı (KUH) başlatmış; 2006’da RF, 2007’de Ukrayna ve 2010’da Romanya KUH’a dahil olmuştur (Oktay, 2007: 233-235; <<http://www.mfa.gov.tr>> (08. 04. 2011).

¹⁴ABD Dışişleri ve Savunma Bakanlıkları, 2004’ten itibaren Romanya hükümetinin öncülüğünde gerçekleştirilen “Karadeniz Sınır Güvenliği Girişimi”ni de desteklemektedir (Bryza, 2006: 41).

“demokrasi, serbest pazar ekonomisi ve insan hakları” söylemine (Minchev vd., 2004: 93-97; Wilson, 2006; Hamilton, 2008: 321; NSS, 1997; NSS, 2010); Avrupa-Atlantik topluluğunun “ahlaki yükümlülüğü” eşlik etmektedir (Asmus ve Jackson, 2004: 23). Tüm bu söylemlerle amaçlanan, ABD liderliğinde Batı'nın bölgede etkinlik kurmasıdır.

B. ABD Stratejisinin Araçları

Karadeniz bölgesinde denetimini sağlamayı amaçlayan Washington yönetimi, NATO aracılığıyla bölge ülkelerini Avrupa-Atlantik sistemine almanın peşindedir. NATO'nun yanı sıra yardım programları ve bölgede Batı yanlısı iktidar değişikliğine yol açan “renkli devrimler” aracılığıyla da ABD etkinliğini arttırmaya çalışmaktadır.

1. NATO

Bölgeye yönelik Avrupa-Atlantik stratejisinin önemli bir aracı olan NATO (Hamilton, 2008: 335; Asmus, 2006: 26) askeri niteliğinin yanı sıra “yeni dünya düzeninin değerleri”ni temsil eden siyasi bir örgüttür. Eski Sovyet coğrafyasından kimi devletleri üyeliğe kabul ederek bu “değerler”i Karadeniz’e doğru genişleten NATO, kimi devletlerle de işbirliği yaparak üyelik kapısını açık tutmakta; böylece bölge devletlerinin Batı siyasi ve ekonomik sistemiyle bütünleşmesinde önemli bir rol üstlenmektedir.

a. Genişleme

NATO'nun Barış İçin Ortaklık (BİO) girişimi¹⁵ ve yeni üyelerin katılımıyla Karadeniz’e doğru genişlemesi, “tam ve özgür Avrupa'nın inşası”

¹⁵Eski Sovyet coğrafyasının Batı'yla bağlarının güçlendirilmesi amacıyla NATO, 1991'de Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ni (KAİK) kurdu. Doğu ve orta Avrupa ülkelerindeki dönüşümün ve reformların desteklenmesi, İttifak'ın siyasi, askeri, ekonomik ve bilimsel alanlardaki uzmanlığının ve deneyiminin bu ülkelerle paylaşılması amacıyla oluşturulan KAİK'e, eski doğu Avrupa ülkelerinin yanı sıra Merkezi Asya ülkelerinin büyük bir kısmı da üye oldu. Haziran 1992'de Gürcistan ve Arnavutluk'un katılımıyla üye sayısı (16 NATO üyesi dahil) 38'e yükselen KAİK, NATO ile Avrupa-Atlantik bölgesinde üye olmayan ülkeler arasında danışma ve işbirliği ortamı sağladı. KAİK üyesi eski doğu Avrupa ülkelerinden Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın NATO'ya üye olmak istemesi, RF'nin ise buna karşı çıkması sonucunda Ocak 1994'te bir “ara çözüm” yolu olarak BİO girişimi başlatıldı. Doğu Avrupa ülkeleri, RF, Güney Kafkasya ile Tacikistan dışındaki bütün Merkezi Asya ülkeleri, Slovenya, Finlandiya ve İsveç de BİO üyesi

(Towards the New Strategic Concept, 2010: 21, 46, 52; The Alliance's Strategic Concept (ASC), 2010) adı altında eski sosyalist ülkelerin Avrupa-Atlantik sistemine eklenerek RF'ye olan "bağımlılıklarını sona erdirme" (Nichol, 1996; Cornell, 2004: 128, 134) stratejisinin bir parçasıdır.

1995'te İttifak tarafından NATO'nun genişlemesi konusunda yapılan bir çalışmada, yeni üyelerin katılımının "eşsiz bir fırsat" ve "ihtiyaç" olduğu, genişlemenin istikrarı ve güvenliği arttıracığı vurgulandı (NATO Handbook, 2006: 185, 186). Washington yönetimi de "tam ve özgür Avrupa'nın inşası" söylemiyle NATO'nun genişlemesinin gerekliliğini tüm dünyaya duyurdu. Örneğin, 1996'daki konuşmasında Clinton "NATO'nun kapılarını kapatmayacağını" ve İttifak'ın "Avrupa'nın tüm yeni demokrasilerine açık olması gerektiğini" vurgularken¹⁶; Amerikan strateji belgelerinde "Avrupa devletlerinin güvenliğini arttırmak için" NATO'nun genişlemesinin önemli olduğuna işaret edildi (NSS, 1996; NSS, 1997). Yine, 2001'de Bush "özgürlük" adına "Baltık'tan Karadeniz'e Avrupa'nın yeni demokrasileri"nin NATO üyeliğini desteklediğini açıklarken; 2009'a gelindiğinde Obama yönetimi NATO'nun genişlemesinin gerekliliğini bir kez daha dile getirdi (Belkin, 2009).¹⁷

ABD ve Avrupa'nın "ortak aracı" olan NATO'nun (Brzezinski, 2005: 133) genişlemesi, aslında, "Amerika'nın ve dünyanın çıkarına olan Amerikan üstünlüğünün devamı" için gerekliydi.¹⁸ Brzezinski'nin sözleriyle, "Eğer Amerika Birleşik Devletleri tarafından başlatılan NATO'nun genişletilmesi çabası duraksar ve tökezlerse, bir bütün olarak Avrasya için kapsamlı bir ABD politikası mümkün olmaz"dı (Brzezinski, 1998: 74). Ayrıca "NATO'nun, Amerika liderliğindeki genişletilme çabalarının başarısızlığı daha hırslı Rus özelemlerini uyandırabilir"di (Brzezinski, 1998: 180). Dolayısıyla, eski Sovyet coğrafyasının Batı'yla bağlarının güçlenmesinde önemli bir rol üstlenen NATO'nun (Hamilton, 2008: 336) genişlemesi RF etkinliğinin önlenmesi açısından yaşamsaldı.

Soğuk Savaş sonrası ilk genişleme, 1997'de Madrid Zirvesi'nde alınan kararla üyeliğe davet edilen Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin 1999'da NATO'ya katılımlarıyla gerçekleşti (Uzgel, 2002: 309). Kuzey

---

oldular. 1997'ye gelindiğinde, KAİK yerini Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi'ne bırakırken, BİO'nun güçlendirilmesi kararlaştırıldı. (Uzgel, 2002: 309; <<http://www.nato.int/docu/handbook/2001/hb010301.htm>> (28. 09. 2010); Ateşoğlu Güney, 2006: 38-40).

¹⁶<<http://www.govtrack.us/congress/billtext.xpd?bill=s110-494>> (17. 01. 2011).

¹⁷<<http://www.govtrack.us/congress/billtext.xpd?bill=s110-494>> (17. 01. 2011).

¹⁸<<http://www.newamericancentury.org/nato-19971008.htm>> (17. 10. 2010).

Atlantik Antlaşması'nın 10. Maddesinde belirtilen “açık kapı politikası” çerçevesinde gerçekleşen bu ilk genişleme dalgasını 2002’de Prag Zirvesi kararı izledi (Ateşoğlu Güney, 2006: 42). “Tam ve özgür bir Avrupa hedefi”nin bir kez daha vurgulandığı bu zirveyle Letonya, Estonya, Litvanya, Slovakya, Slovenya, Bulgaristan ve Romanya üyeliğe davet edildi.¹⁹ Bu yedi ülkenin Mart 2004’te NATO’ya katılımlarının kesinleşmesiyle İttifak’ın üye sayısı 26’ya yükseldi. Aynı yıl gerçekleştirilen İstanbul Zirvesi’nde yayınlanan bildiriyle İttifak’a katılımın devam edeceği, NATO’nun ve AB’nin genişlemesinin “tam ve özgür bir Avrupa” yolunda önemli adımlar olduğu vurgulanarak, Kafkasya ve Merkezi Asya’nın stratejik konumuna ve Karadeniz bölgesinin Avrupa-Atlantik güvenliği açısından önemine dikkat çekildi.²⁰

2008’de Bükreş’te gerçekleştirilen zirvede de “tam ve özgür bir Avrupa hedefi”nin ve Karadeniz bölgesinin öneminin altı çizilerek, Arnavutluk ve Hırvatistan üye olmaya davet edilirken; Üyelik Eylem Planı’na katılımları onaylanmamakla birlikte, Gürcistan ve Ukrayna’nın ileride NATO üyesi olacakları belirtildi.²¹ Nisan 2009’da gerçekleştirilen Strasburg/Kehl Zirvesi’nde Arnavutluk ve Hırvatistan’ın katılımıyla İttifak’ın üye sayısı 28’e yükselirken; Karadeniz bölgesinin, özellikle Ukrayna ve Gürcistan’daki istikrarın, siyasi ve ekonomik reformların Avrupa-Atlantik güvenliği açısından önemi vurgulanarak yine “tam ve özgür bir Avrupa hedefi”nin altı çizildi.²² Son olarak, Kasım 2010’da Lizbon Zirvesi’yle bu hedefin gerçekleşmesi için NATO’nun genişlemesinin gerekliliği ve Karadeniz bölgesinin Avrupa-Atlantik güvenliği açısından önemi bir kez daha dile getirildi (ASC, 2010).²³

b. Bölge Devletleriyle Özel İlişkiler

Böylece Türkiye’nin yanı sıra, Soğuk Savaş sonrasında Bulgaristan ve Romanya’nın üyeliğiyle Karadeniz’e olan sınırını genişleten NATO, diğer kıyıdaş devletlerle de ilişkilerini geliştirdi.

¹⁹<<http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm>> (19. 10. 2010).

²⁰<<http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm>> (19. 10. 2010). Zirvede, Kafkasya ve Merkezi Asya’ya NATO Genel Sekreteri’nin Özel Temsilcisi’nin atanması ve NATO irtibat ofislerinin açılmasının kararlaştırılması da bu bölgelere verilen önemin bir göstergesiydi (Ateşoğlu Güney, 2006: 42, 59).

²¹“NATO Ukrayna ve Gürcistan’ın NATO üyeliğine yönelik Avrupa Atlantik isteklerini memnuniyetle karşılamaktadır. Biz bugün bu ülkelerin NATO üyesi olacakları konusunda hemfikiriz.” Bkz.:

<http://www.summitbucharest.ro/en/doc_201.html> (19. 10. 2010).

²²<http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm> (19. 10. 2010).

²³<http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm> (28. 01. 2011).

1994'te Gürcistan, Ukrayna ve RF BİO'ya üye oldular. Ukrayna BİO üyesi ilk Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkesi olurken (Solchanyk, 2001: 95); RF de IMF ve Dünya Bankası kredilerine duyduğu ihtiyacın da etkisiyle, başlangıçta karşı olduğu BİO'ya katılan ülkeler arasında yer aldı (Tellal, 2002: 542). Ardından, Mayıs 1997'de NATO RF'yle "Karşılıklı İlişkiler, İşbirliği ve Güvenliğe İlişkin Kurucu Senet"²⁴ Temmuz'da Madrid Zirvesi'nde ise Ukrayna'yla "Belirgin Ortaklık Şartı"²⁵ ni imzaladı. Bu süreçte sorunlara²⁶ rağmen devam eden NATO-RF işbirliği, 11 Eylül sonrasında Moskova'nın ABD'yle yakınlaşarak "uluslararası terörizm karşıtı koalisyon"²⁷ a destek vermesinin ardından yeni bir döneme girdi. 2002'ye geldiğinde, 28 Mayıs'ta Roma'da imzalanan "NATO-Rusya İlişkileri: Yeni bir Nitelik" başlıklı belgeyle²⁷ 5. Madde çerçevesinde değerlendirilmeden ve veto yetkisi

²⁴Kurucu Senet'te, "birbirlerini düşman olarak görmediklerini" belirten NATO ve RF'nin "tam ve özgür Avrupa"ya olan bağlılıkları vurgulandı. Avrupa barışı ve istikrarı konusunda AGİT'in önemli bir role sahip olduğuna dikkat çekilen Kurucu Senet'te ayrıca, İttifak'a katılacak ülkelerin topraklarına nükleer silah yerleştirilmeyeceği belirtilerek Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması (AKKA) konusunda da Moskova'yı ikna edecek ifadeler yer aldı. Taraflar arasında danışma ve işbirliğinin de vurgulandığı Senet'le NATO-Rusya Sürekli Ortak Konseyi de kuruldu (<http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25468.htm> (19. 10. 2010); Türkeş, 2000: 199).

²⁵Belirgin Ortaklık Şartı'yla "daha güvenli bir Avrupa" adına İttifak'ın "Ukrayna'nın egemenliğini ve bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, demokratik gelişimini ve ekonomik refahını desteklemeye devam edeceği" vurgulandı. Ayrıca Afganistan, Balkanlar ve Irak'taki durum, terörizme karşı savaş, bölgesel çatışmalar gibi güvenlik konularında taraflar arasında danışma ve işbirliğinin sağlanması amacıyla, ABD'nin oluşumuna destek verdiği, NATO-Ukrayna Komisyonu (NUK) da kuruldu (<http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25457.htm> (26. 01. 2011); <<http://www.nato.int/issues/nuc/index.html>> (26. 01. 2011); Oğan, 2004b: 233).

²⁶Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'ın Mart 1999'da NATO'ya üye olmalarıyla ilişkiler "19+1" niteliğini kazanırken (Tellal, 2010: 211); aynı yıl gerçekleştirilen NATO'nun Yugoslavya'ya müdahalesinin ardından RF, Sürekli Ortak Konseyi'ne katılımını askıya aldı (<<http://www.nato.int/issues/nato-russia/topic.html>> (26. 01. 2011)). Moskova, bu müdahaleye ve NATO'nun genişlemesine karşı tepkisini 2000'de ilan ettiği Dış Politika Konsepti'nde "çok kutuplu dünya"nın gerekliliğini vurgulayarak da ortaya koydu (Tellal, 2005a: 10).

²⁷<www.nato.int/docu/comm/2002/0205-rome/rome-eng.pdf> (12. 04. 2007).

tanınmadan RF NATO'nun karar alma sürecine katıldı (Tellal, 2005a: 20).²⁸ Gürcistan ve Ukrayna ise NATO'ya üye olma isteklerini dile getirdiler.²⁹

2003'e geldiğinde eski Sovyet coğrafyasında "renkli devrimler" dönemi başladı. Gürcistan'da "Kadife (Gül) devrimi" olarak adlandırılan süreçle göreve gelen ve İttifak'a katılım için çalışmaya söz veren Saakaşvili yönetimi (Nichol, 2009a) NATO üyeliğini Gürcistan'ın dış politika önceliklerinden biri olarak belirledi (Nichol, 2009b; Kulick ve Yakobashvili, 2008: 28). Gürcistan, İstanbul Zirvesi'yle İttifak'ın Kafkasya'ya odaklanmasının ardından, Kasım 2004'te NATO'yla Bireysel Ortaklık Eylem Planı'nı geliştiren ilk ülke olurken (NATO Handbook, 2006: 200); Eylül 2006'da NATO'nun "Yoğunlaştırılmış Diyalog" kararıyla üyeliğe aday ülke konumuna geçişte önemli bir adım attı.³⁰

Ukrayna'da ise, 2004'te "Turuncu devrim" olarak adlandırılan süreçle Viktor Yuşçenko'nun Devlet Başkanı seçilmesinin ardından, Yuliya Timoşenka'nın Başbakanlığında kurulan hükümetin tercihini Batı'dan yana kullanmasıyla NATO'ya katılım, dış politikanın öncelikli hedefi haline geldi (Oğan, 2004b: 246-251). Öyle ki, 22 Şubat 2005'te Brüksel'de NATO üyesi ülke liderleriyle biraraya gelen Yuşçenko, "çok yönlü dış politika çizgisinin artık geçmişte kaldı"ğını belirterek, ülkesinin "yönünün Batı olacağını" ve nihai hedefin "Avrupa ve NATO'ya entegrasyon olduğunu" vurguladı (Oğan, 2004b: 251, 252). Aynı yıl Nisan'da gerçekleştirilen NUK Dışişleri Bakanları toplantısında Ukrayna "Yoğunlaştırılmış Diyalog"a davet edildi (Perepelytsia, 2007).

²⁸NATO-Rusya Konseyi, Sürekli Ortak Konseyi'nin yerini aldı. Taraflar arasında terörle mücadele, kriz yönetimi, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi, askeri işbirliği ve savunma reformu gibi alanlarda işbirliğini öngören NATO-Rusya Konseyi ile, "19+1" niteliğinin aksine, "20'li yapı" olarak ifade edilen, İttifak'a ve Moskova'ya eşit rol verilerek tarafların ortak çıkarlar adına biraraya gelecekleri bir mekanizma yaratıldı (Yapıcı, 2005: 18; <<http://www.nato.int/docu/comm/2002/0205-rome/rome-eng.pdf>> (12. 04. 2007)).

²⁹Mayıs 2002'de Ukrayna NATO'ya üye olma hedefini açıkladı. Ardından, Kasım'da Prag'da gerçekleştirilen NUK Dışişleri Bakanları toplantısında siyasi, ekonomik, askeri konularla güvenlik ve savunma alanlarında hedefler içeren ve Ukrayna'nın Avrupa-Atlantik yapılarıyla bütünleşmek için yürüttüğü reform sürecine destek vermeyi amaçlayan NATO-Ukrayna Eylem Planı benimsendi (Perepelytsia, 2007; <<http://www.nato.int/issues/nato-ukraine/topic.html>> (26. 01. 2011)). Gürcistan ise, Prag Zirvesi'nde NATO'yla Bireysel Ortaklık Eylem Planı geliştirme niyetini açıklayarak İttifak'a üye olma isteğini dile getirdi (<<http://www.mfa.gov.ge>> (18. 01. 2011)).

³⁰<<http://www.mfa.gov.ge>> (18. 01. 2011).

Bu dönemde İttifak'ın Gürcistan ve Ukrayna'yla ilişkileri gelişirken; Mart 2004'te Baltık Cumhuriyetleri, Slovenya, Slovakya, Bulgaristan ve Romanya'nın NATO'ya katılımlarıyla, "RF'nin batı sınırı tamamen NATO üyesi kimliğine büründü" (Tellal, 2005a: 21). NATO'nun genişlemesinden rahatsız olan Moskova, "çevrelenmeye" tepkisini NATO'nun İstanbul Zirvesi'nde gösterdi. Putin'in zirveye katılmamasıyla RF, Dışişleri Bakanı düzeyinde temsil edildi (Uzgel, 2004: 12, 14).³¹ 2004'te ayrıca, Romanya ve Bulgaristan'ın NATO gücünün Karadeniz'de görevlendirilmesi isteğine, Türkiye'yle birlikte karşı çıkan Moskova, "bölge dışından müdahaleler"e (Tellal, 2005a: 23, 24) olan tepkisini bir kez daha ortaya koydu.

NATO'nun söz konusu kıyıdaş devletlerle ilişkilerinde önemli bir diğer gelişme de 2008'e gelindiğinde Bükreş Zirvesi'nde Ukrayna ve Gürcistan'ın Üyelik Eylem Planı'na³² davet edilmemekle birlikte, ileride İttifak'a katılacaklarının belirtilmesiydi.³³ Öte yandan, Bükreş Zirvesi sonrasında Ağustos'ta patlak veren Rus-Gürcü savaşıyla Gürcistan'ın NATO üyeliğine ilişkin İttifak içindeki tartışmalar hız kazandı. Özellikle, Bükreş Zirvesi'nde

³¹RF, AKKA'yı imzalamamış Baltık devletlerinde, "NATO'nun sınırsız bir şekilde askeri teçhizat konuşlandırma olanağı doğduğu için" de genişlemeden rahatsız oldu. RF, komşularında konuşlandırılacak sınırsız bir NATO askeri varlığına karşı güvence olarak gördüğü AKKA Adaptasyon Anlaşması'nın yürürlüğe girmesini ve Baltık devletlerinin de buna taraf olmasını isterken; NATO ülkeleri, Gürcistan ve Moldova'daki Rus askeri üslerinin çekilmesinde ısrar ederek anlaşmanın onaylanmasını erteledi (Yapıcı, 2005: 19). 10 Şubat 2007'de Münih Güvenlik Politikası Konferansı'ndaki konuşmasında NATO'nun genişlemesinin Avrupa'nın güvenliğiyle ilişkilendirilemeyeceğini savunan Putin, ayrıca AKKA Adaptasyon Anlaşması'nı onaylamayan NATO ülkelerinin tutumunu eleştirdi (<www.turkey.mid.ru> (08. 04. 2007)). Temmuz'a gelindiğinde ise Moskova, taraf ülkeler AKKA'yı onaylayıncaya kadar bu anlaşmadan doğan yükümlülüklerini askıya aldı (*Milliyet*, 15. 07. 2007).

³²Dönemin Ukrayna Devlet Başkanı Yuşçenko, Başbakanı Timoşenka ve Parlamento Sözcüsü Arseniy Yatsenyuk 15 Ocak 2008'de NATO Genel Sekreteri Jaap de Hoop Scheffer'a gönderdikleri mektupla, ABD'nin "tam ve özgür bir Avrupa yaratma hedefi"nin bir parçası olarak, Bükreş Zirvesi'nde Ukrayna'nın Üyelik Eylem Planı'na katılmaya davet edilmesini istemişlerdi. 1 Nisan'da Kiev'e resmi ziyarette bulunan dönemin ABD Başkanı Bush da Ukrayna'nın Üyelik Eylem Planı'na katılmasını desteklediğini vurgulamıştı (Woehrel, 2009).

³³<<http://www.summitbucharest.ro/en/doc-201.html>> (25. 01. 2011). 21 Ağustos 2009'da NATO ve Ukrayna arasında "Belirgin Ortaklık Şartı"nın tamamlayıcı nitelikte bir deklarasyonun imzalanmasıyla, NUK'a Ukrayna'nın üyelik hedefine ilişkin reformların desteklenmesinde merkezi bir rol verildi. <http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_57045.htm> (17. 10. 2010).

ABD'nin aksine, Gürcistan'ın Üyelik Eylem Planı'na katılmasına karşı çıkan Fransa ve Almanya seslerini yükselttiler. Zira Gürcistan'ın NATO üyeliği, ileride görülebilecek bunun gibi olası bir krizde İttifak'la RF'yi karşı karşıya getirebilirdi. Böylece, Gürcistan'ın NATO'ya katılımı belirsiz bir tarihe ertelendi (Nichol, 2009b; Larrabee, 2008: 281).

Bununla birlikte, 19 Ağustos 2008'de İttifak'ın Dışişleri Bakanları, Gürcistan'ın bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğü korunarak çatışmanın barışçıl ve kalıcı bir çözüme ulaştırılması çağrısında bulundular. Ayrıca NATO-Rusya Konseyi toplantılarını geçici olarak askıya alan NATO, 27 Ağustos'ta RF'nin Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığını tanıma kararını kınadı. Ardından, Eylül'de "Gürcistan'ın NATO üyeliği hedefine ulaşmasına yardımcı olmak" amacıyla NATO-Gürcistan Komisyonu oluşturuldu.³⁴ Öte yandan, Mart 2009'da İttifak'ın Dışişleri Bakanları NATO-Rusya Konseyi toplantılarının yeniden başlatılması yönünde karar aldılar (Belkin, 2009).³⁵

Bu dönemde Washington yönetimi Ukrayna ve Gürcistan'la ilişkilerini "stratejik ortaklık"a taşıyarak da bu devletlerin NATO üyeliğine olan desteğini sürdürdü. 19 Aralık 2008'de imzalanan "ABD-Ukrayna Stratejik Ortaklık Şartı"yla Bükreş Zirve kararına atıfla Ukrayna'nın Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşmesinin her iki tarafın da önceliği olduğu vurgulanırken (Karatnycky ve Motyl, 2009: 119);³⁶ 9 Ocak 2009'da ABD Gürcistan'la da "Stratejik Ortaklık Şartı"ni imzaladı. Şart'la taraflar, "güçlü, bağımsız, egemen ve demokratik bir Gürcistan'ın "tam ve özgür Avrupa'nın inşasına katkıda bulunacağını vurgulayarak, Bükreş Zirve kararına atıfla "Gürcistan'ın Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşmesinin karşılıklı öncelikleri" olduğunu ve "Gürcistan'ın NATO üyeliği için adaylığını güçlendirme"yi hedeflediklerini vurguladılar.³⁷

Öte yandan, 2011'e gelindiğinde Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyeliği konusu tartışmalıdır. RF'nin NATO'nun genişlemesine olan tepkisinin yanı sıra Gürcistan'ın toprak bütünlüğü sorunu, Ukrayna'da halkın

³⁴<http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_38988.htm> (17. 10. 2010);
<http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm> (28. 01. 2011).

³⁵Bununla birlikte NATO, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü desteklemeye devam etmektedir. <http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm> (28. 01. 2011).

³⁶<<http://www.state.gov/p/eur/rls/or/113366.htm>> (15. 12. 2010).

³⁷<<http://www.america.gov/st/texttrans-english/2009>> (17. 01. 2011).

çoğunluğunun üyeliğe karşı çıkması (Woehrel, 2009)³⁸ ve Karadeniz Filosu sorununun etkisiyle (Larrabee, 2008: 284) üyeliklerin ne zaman gerçekleşeceği belirsizdir. Dolayısıyla NATO, üyelikten ziyade işbirliğini vurgulayarak³⁹ Gürcistan ve Ukrayna'nın Batı'yla bağlarının devamını hedeflemektedir. İttifak, diğer taraftan Moskova'yla da işbirliğini sürdürmektedir.⁴⁰ Bu süreçte, "Rusya'nın NATO'da yer alacağı"⁴¹ veya "Rusya'nın NATO üyesi olması gerektiği" (Kupchan, 2010: 101) yönünde görüşler de ileri sürülmekle birlikte, taraflar üyeliği değil işbirliğini vurgulamaktadırlar. Zira, RF'nin İttifak'a üye olması, oydaşmayla karar alan NATO'da Moskova'nın veto yetkisini elde etmesi anlamına gelecektir. Oysa, bölgeye yönelik Avrupa-Atlantik stratejisinin bir parçası olan NATO açısından esas mesele RF'nin "veto yetkisi tanınmamış bir ortak" olmasıdır. NATO'nun genişlemesinden rahatsız olan Moskova açısından İttifak'la işbirliği, çok boyutlu dış politikasının bir parçasıdır.⁴²

³⁸2010'da Yanukoviç'in Devlet Başkanı seçilmesinin ardından da Ukrayna üyeliği değil; işbirliğini, "yapıcı ortaklığı" vurgulamaya başladı. <<http://www.mfa.gov.ua/mfa/en/46304.htm>> (05. 04. 2011).

³⁹2010 Lizbon Zirvesi'nde, Bükreş'te alınan karara atıfla NATO'nun kapılarının Ukrayna'ya açık olduğu belirtildi. Bununla birlikte, üyelik konusundan ziyade taraflar arasında işbirliğinin altı çizildi. Gürcistan'm da Bükreş kararı çerçevesinde NATO'ya ileride üye olacağı belirtilirken; NATO-Gürcistan Komisyonu'yla taraflar arasında ortaklığı geliştirme hedefi vurgulandı (ASC, 2010).

⁴⁰Lizbon Zirvesi'nde İttifak'ın "Rusya için bir tehdit olmadığı" belirtilerek, NATO ve RF arasında "gerçek bir stratejik ortaklığın" yaşama geçirilmesi için çalışılacağı vurgulandı (ASC, 2010; <http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_68876.htm> (28. 01. 2011)). Ayrıca, füze savunma ve "21.Yüzyılın Ortak Güvenlik Sorunlarının Birlikte Gözden Geçirilmesi" yoluyla Afganistan konusunda işbirliğinin de altı çizildi (<http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm> (28. 01. 2011)).

⁴¹Timothy Garton Ash, *The New York Times*'da bu görüşü ileri süren bir yazı yazdı. Bkz.: (Wallerstein, 2001: 233).

⁴²"Çok kutupluluk" hedefi, "çok boyutlu dış politika'yı da gerekli kılmakta" (Yapıcı, 2004: 116); bu çerçevede RF, uluslararası sistemin tüm katılımcılarıyla işbirliği yapmaktadır (Tellal, 2005a: 10). Nitekim, Dış Politika Konsepti'nde bölgesel öncelikler başlığı altında BDT, Şanghay İşbirliği Örgütü ve KEİÖ'den AB ve NATO'ya; ABD'den ÇHC ve Hindistan'a; Türkiye ve İran'dan Afrika'ya ve Latin Amerika'ya çok sayıda aktörle ilişkilerin geliştirilmesinin ve işbirliğinin RF açısından önemi vurgulanmaktadır (The Foreign Policy Concept of the Russian Federation, 2008).

2. Bölge Devletlerine Yönelik Amerikan Yardımları

Karadeniz bölgesinde etkinliğini arttırmayı amaçlayan ABD, yardım programları aracılığıyla da “yeni dünya düzeninin değerleri”ni eski Sovyet coğrafyasına yaymanın peşindedir. Zira, bölge devletlerinin ABD yardımlarıyla “demokrasi”ye ve “serbest pazar ekonomisi”ne geçmeleri “eski düşmanların sakin ortaklara dönüşmesi”ne⁴³ ve genelde Batı, özelde “Amerikan yanlısı” olmalarına yol açacaktır (Cohen, 1997).

Bu çerçevede ilk olarak 1992’de, eski Sovyet cumhuriyetlerinin (RF, Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldova, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan) “demokrasiye ve serbest pazar ekonomisine geçiş”leri için dört yüz altmış milyon dolar yardımı öngören Özgürlüğü Destekleme Yasası (*Freedom for Russia and Emerging Eurasian Democracies and Open Markets (FREEDOM) Support Act*) yürürlüğe girdi (Cafersoy, 2001: 144).⁴⁴ Amerikan yardımları Özgürlüğü Destekleme Yasası kapsamında ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı ve çeşitli ABD bakanlıkları tarafından; demokratik reform, enerji etkinliği ve pazar reformundan çevre, sağlık, gıda, ticaret ve silahlanmanın önlenmesine kadar çeşitli alanlarda yapılmaktadır. Ayrıca, Özgürlüğü Destekleme Yasası’nın kapsamına girmeyen ABD Tarım Bakanlığı’nın gıda yardımları, Savunma Bakanlığı’nın Ortaklaşa Tehdit Azaltma Programı, Enerji Bakanlığı’nın nükleer enerjinin ve silahların kontrolü ve Dışişleri Bakanlığı’nın Uluslararası Askeri Değişim ve Eğitim, silahsızlanma konularında yardımları da bulunmaktadır (Erhan, 2005: 28, 29).⁴⁵

Özgürlüğü Destekleme Yasası’nın yanı sıra, 1999’da onaylanan Güney Kafkasya ve Merkezi Asya devletlerine yönelik “İpek Yolu Strateji Yasası”nda “güneyden, kuzeyden ve doğudan”⁴⁶ gelen siyasi ve ekonomik baskılara maruz kalan bölgenin Batı’yla bağlarının gelişmesiyle istikrara kavuşacağı belirtilerek ABD yardımlarının gerekliliği bir kez daha vurgulandı (İpek Yolu Strateji

⁴³<<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=21658>> (19. 03. 2011).

⁴⁴Dağlık Karabağ sorunu ve Ermeni lobisinin etkisiyle Özgürlüğü Destekleme Yasası’nın 907. Bölümü çerçevesinde Azerbaycan’a yardım yapılmadı. Öte yandan, bu bölüm 2001’de askıya alındı (Matveeva, 2008: 180).

⁴⁵Bölge devletlerine sağlanan krediler de ABD yardımlarının önemli bir parçasıdır. Bölgede yatırım yapacak Amerikan şirketlerini desteklemek amacıyla verilen kredilerin yanı sıra, Washington yönetimi Dünya Bankası, Uluslararası Kalkınma Örgütü ve Avrupa Yeniden Yapılanma ve Gelişme Bankası nezdinde girişimlerde bulunarak eski Sovyet cumhuriyetlerine kredi açılmasını da sağlamıştır (Erhan, 2005: 28, 30).

⁴⁶İran, RF ve ÇHC kastedilmektedir.

Yasası, 1999). 2006'da güncelleştirilen bu yasa “eski Sovyet coğrafyasını dönüştürme” stratejisinin bir parçasıydı. Bu çerçevede başka bir adım da “Bölgesel İşbirliği için Karadeniz Vakfı”yla (*Black Sea Trust for Regional Cooperation*) atıldı.

Karadeniz Vakfı Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Ukrayna'da, RF (Krasnodar ve Rostov bölgelerinde) ve Türkiye'de “demokratik siyasi kurumları güçlendirme” ve istikrarın sağlanması için “siyasi, sosyal ve ekonomik kalkınmayı teşvik etme” hedefiyle ABD'nin Alman Marshall Fonu tarafından yaratıldı.⁴⁷ Alman Marshall Fonu'nun yanı sıra, ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı, Romanya Hükümeti ve Letonya Savunma Bakanlığı'nın da ilk yatırımcıları arasında yer aldığı Karadeniz Vakfı'na⁴⁸ ABD, Haziran 2006'da Bükreş'te gerçekleştirilen Karadeniz Forumu'nda katkıda bulunacağını açıkladı (Bryza, 2006: 40; Wilson, 2006).⁴⁹ “Demokrasi ve serbest pazar ekonomisi” adına Karadeniz Vakfı'na on milyon dolar katkıda bulunan Washington, RF, Ukrayna, Bulgaristan ve Türkiye'de “hukukun üstünlüğü” ilkesinin güçlendirilmesiyle ilgili yardım programlarını da desteklemektedir (Garber, 2008).

3. “Renkli Devrimler”

Yardım programlarının yanı sıra ABD merkezli Ulusal Demokratik Enstitü (*National Democratic Institute*), Uluslararası Cumhuriyetçi Enstitü (*International Republican Institute*) ve Ulusal Demokrasi Fonu (*National Endowment for Democracy*) gibi kuruluşlar eski Sovyet coğrafyasında “özgür ve adil seçimler yapılmasına yardımcı” olarak (Jones, 2004), Washington'un “Karadeniz ülkelerine yönelik politikasının temeli olan demokratik değerler”in (Wilson, 2006) yayılmasında rol oynamaktadırlar.

⁴⁷http://www.mott.org/sitecore/content/Globals/Grants/2008/200601997_01 (18. 03. 2011).

⁴⁸<http://www.gmfus.org/blacksea> (18. 03. 2011).

⁴⁹ABD tarafından desteklenen Karadeniz Diyalog ve Ortaklık Forumu, bölgede istikrarın, demokratik dönüşümün ve “Avrupalı özelemler”in gerçekleştirilmesinin önemine işaret ederek, “Avrupa-Atlantik ortaklar”la diyalog içinde “ortak bir vizyon ve bölgesel bir strateji geliştirme”yi ve işbirliği ortamı yaratmayı hedeflemektedir. 5 Haziran 2006'da yayınlanan Ortak Deklarasyon'da imzası bulunan devletler şöyledir: Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Moldova, Romanya, Türkiye ve Ukrayna. Bkz.: http://www.blackseaforum.org/joint_declaration.html (24. 03. 2011); <http://www.blackseaforum.org/concept.html> (24. 03. 2011).

Karadeniz'in bir "demokratik uluslar topluluğu"na dönüşmesini destekleyen ABD, bu çerçevede "örnekler" vermekte; 2003'te Gürcistan'da, 2004'te Ukrayna'da seçim sürecinde yaşananları "katılımcı demokrasinin inşasında büyük bir ilerleme" ve "devrim" olarak nitelendirmektedir (Wilson, 2006; Garber, 2008). Oysa, "demokrasi" ve "devrim" olarak sunulan Amerikan yanlısı iktidar değişikliğidir.

Gürcistan ve Ukrayna'da merkezi ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş sürecinde, özelleştirmeler sonucunda sermayenin önemli bir bölümünün el değiştirmesiyle "toplumsal yeniden bölüşüm"ün "adaletsizliği", "ekonomik paylaşım kavgası" iktidarları yıpratarak halk muhalefetinin gelişmesinde etkili oldu (Tellal, 2005b: 275; Oğan, 2004b: 255). Muhalefeti destekleyen dış kaynaklı sivil toplum örgütleri ve kuruluşlar da iktidar değişikliklerinde rol oynadılar.

Gürcistan'da Kasım 2003'te başlayan "Kadife (Gül) Devrimi" olarak adlandırılan süreçte, ABD Büyükelçisi Richard Miles, uluslararası sermaye spekülörü George Soros'un vakfı ve Özgürlük Evi (*Freedom House*),⁵⁰ Ulusal Demokratik Enstitü gibi kuruluşlar önemli roller üstlendiler (Andican, 2005: 10). Özel *Rustavi-2* televizyonu ve gençlik örgütü *Kmara* (Yeter) muhalefeti desteklemek amacıyla Soros Vakfı tarafından finanse edilirken (Mayemerova, 2005: 10; Oğan, 2004a: 82, 83); Kasım 2003'teki seçimlere hile karıştırıldığını öne süren vakfın, Soros'un sözleriyle "değişime katkısı; halkın hükümetin açıkladığı sonuçlara değil, vakfinkine güvenmesi" oldu (*Milliyet*, 2005). Sürecin sonunda, ABD'de eğitim görmüş muhalefet lideri Mihail Saakaşvili Gürcistan'ın yeni devlet başkanı seçildi. Saakaşvili'nin yanı sıra, aralarında Başbakan Zhvania ve Dışişleri, Savunma, Tarım, Ekonomi, İçişleri, Adalet Bakanlarının da bulunduğu bakanlar kurulunun on dört üyesi de ABD destekli değişim programlarına katılmışlardı (Jones, 2004). Ukrayna'da ise, Kasım 2004'te yapılan devlet başkanlığı seçimlerine hile karıştığı iddialarının ardından Aralık'ta yinelenen seçimle, RF yanlısı Viktor Yanukoviç'e karşı yarışan Viktor Yuşçenko devlet başkanı oldu.⁵¹ "Turuncu Devrim" olarak adlandırılan bu süreçte Alman Marshall Fonu ve Özgürlük Evi tarafından

⁵⁰1941'de New York'ta kurulan Özgürlük Evi, Soğuk Savaş sonrasında "diktatörlük altında yaşayan toplumlara özgürlüğü yayma" hedefiyle hükümet-dışı düşünce kuruluşları, bağımsız medya gibi konularda eski Sovyet coğrafyasına "yardımcı" olmaktadır. Özgürlük Evi Ukrayna'daki "barışçıl demokratik devrim"de de rol oynamıştır. Bkz.: <<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=249>> (30. 03. 2011).

⁵¹Bununla birlikte, Ukrayna'da Yanukoviç'in ve RF'nin etkisi "azımsanmayacak ölçüde"dir. Nitekim Yuşçenko, "rakibi Yanukoviç'le arasında kayda değer bir oy farkı yaratamamış"tı (Oğan, 2010).

desteklenen *Pora* (Şimdi Zamanı) gençlik örgütü önemli rol oynadı (Oğan, 2004a: 84, 85).

Böylece, Batı/Amerikan yanlısı adayların devlet başkanı seçildikleri “renkli devrimler” aracılığıyla ABD, RF’yi çevreleyerek (Ataöv, 2005) Karadeniz’de etkisini arttırdı.⁵² Bu çerçevede, ayrıca Batı yanlısı oluşumlar da hayata geçirildi. Baltık-Karadeniz-Hazar bölgesinde bölünmemiş bir Avrupa görme umuduyla⁵³ 2 Aralık 2005’te Kiev’de biraraya gelen Ukrayna, Gürcistan, Letonya, Litvanya, Estonya, Moldova, Makedonya, Slovenya ve Romanya’nın üst düzey temsilcileri bir deklarasyon imzalayarak Demokratik Seçenek Topluluğu’nu oluşturdu.⁵⁴ Ardından, Mayıs 2006’da Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü-GUAM’ı oluşturan deklarasyona imza attılar.⁵⁵ Özetle, “renkli devrimler”e sahne olan Gürcistan ve Ukrayna’nın “demokrasi” adına öncülük ettiği bu oluşumlar da bölgede RF’nin etkinliğini önlemeye yönelikti.

2011’e gelindiğinde Gürcistan’da Saakaşvili iktidarını korumaktadır. Ukrayna’da ise, 2010’da “büyük ölçüde özgür ve adil” olarak nitelendirilen seçimle⁵⁶ RF yanlısı Viktor Yanukoviç devlet başkanı olmuş; “eğer dış politikada AB’yle bütünleşmeyi, NATO’yla işbirliğini, ABD’yle güçlü ilişkileri ve Ukrayna’nın egemenliğinden ödün vermeden Rusya’yla daha iyi ilişkileri hedeflerse; Batı böyle bir politikayı memnuniyetle karşılayacaktır” (Pifer, 2010) yorumu yapılmıştır. Dolayısıyla, Batı açısından demokrasi tek başına “yeterli” değildir; esas mesele iktidarların Batı’yla işbirliği yapmasıdır.

⁵²ABD, “renkli devrimler”in yanı sıra Bulgaristan ve Romanya’da oluşturduğu üslerle de RF’yi çevrelemektedir (Uzgel, 2004: 14; Yaşın, 2005: 12, 13).

⁵³Bu ifade, ABD’nin “tam ve özgür Avrupa” hedefiyle uyumludur.

⁵⁴<<http://www.nsc.gov.ge/download/pdf/dec/EN.pdf>> (30. 03. 2011).

⁵⁵<<http://www.guam-organization.org/en/node/468>> (30. 03. 2011). Moskova’nın bölgedeki etkisini sınırlamak amacıyla 1997’de ABD tarafından kurulan bu oluşum, Nisan 1999’da NATO’nun 50. yıl toplantısına paralel gerçekleştirilen toplantıda Özbekistan’ın katılımıyla GUUAM adını aldı. ABD’yi “stratejik ortak” olarak kabul eden ve NATO’nun da destek verdiği oluşum, 2002’de Özbekistan’ın üyeliğini askıya alması ve ardından 2005’te ayrılmasıyla tekrar GUAM adını aldı. Mayıs 2006’dan itibaren ise, Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü-GUAM olarak anılmaktadır. Bkz.: (Oğan, 2004: 254, 255; Aydın, 2002: 418; <<http://www.guam.org/general/history.html>> (24. 08. 2005).

⁵⁶<<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3211.htm>> (05. 04. 2011).

C. ABD'nin Bölgesel Sorunlara Yönelik Tutumu

Washington bölgesel sorunlara⁵⁷ yönelik “çatışmaların sona ermesi” ve “enerji güvenliğinin sağlanması” çağrısında bulunmaktadır (NSS, 1997; NSS, 2002; İpek Yolu Strateji Yasası, 2006; Wilson, 2006; Garber, 2008). Bu söylemler Avrupa-Atlantik stratejisinin Karadeniz'deki temel önceliği olan “Rusya sorunu”yla ilgilidir.

Öncelikle, Karadeniz bölgesinin yasadışı göç, uyuşturucu, kaçakçılık ve terörizm açısından bir “güzergâh” olduğuna dikkat çekilerek (Asmus ve Jackson, 2004: 21) bu sorunları “besleyen”, barış ve istikrara zarar veren bölgesel çatışmaların sona ermesinin gerekliliği vurgulanmaktadır (Wilson, 2006). Tehditlerin ve çatışmaların yanı sıra Karadeniz'in ABD'nin “önemli çıkarlarının bulunduğu Büyük Ortadoğu”ya (NSS, 2010) “giriş noktası” olduğu belirtilerek (Jackson, 2005; Asmus ve Jackson, 2004: 21-23; Hamilton, 2008: 323) Batı'nın bölgeyle ilgilenmesi gerektiği mesajı verilmektedir. Aslında, “güzergâh” ve “giriş noktası” söylemleri tehditlerin önlenmesi için Batı'nın bölgeyi denetlemesinin gerekli ve önemli olduğu vurgusunu taşımaktadır. “Bölgesel çatışmaların sona ermesi” çağrısı ise, bu çatışmaları denetimini sürdürmek için bir araç olarak kullanan RF'nin etkisini sınırlamaya yöneliktir.

Bu çerçevede, ABD Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü savunmaktadır. Nitekim, Ağustos 2008'de Gürcistan Savaşı'nın ardından Moskova, “ABD'nin bölge ile ilgili niyetleri”ne⁵⁸ cevap olarak Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını tanıırken (Erbaş, 2011)⁵⁹; Washington, “tekrar birleşmiş bir

⁵⁷Bölgesel çatışmalar (Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki *Dağlık Karabağ* sorunu; Gürcistan'ın toprak bütünlüğü sorunu: *Güney Osetya ve Abhazya*; Moldova'yı ikiye bölen Dinyester nehrinin doğusunda yer alan *Transdinyester* bölgesinin bu ülkeden bağımsızlığını ilan etmesiyle başlayan sorun) ve *enerji* (boru hatları) sorunu Karadeniz bölgesine damgasını vurmaktadır.

⁵⁸Şubat 2008'de ABD ve AB'nin desteğiyle Kosova bağımsızlığını ilan etmiş; Nisan 2008 Bükreş Zirvesi'nde NATO, Gürcistan ve Ukrayna'nın ileride üye olacaklarını belirtmişti (Yıldızoğlu, 2008; Yapıcı, 2008: 190; <<http://www.summitbucharest.ro/en/doc-201.html>> (25. 01. 2011).

⁵⁹Ağustos 2008'de Gürcistan ordusunun Güney Osetya'ya girmesinin ardından Rus birlikleri de “vatandaşlarını korumak için” bölgeye girdi (RF Dışişleri Bakanlığı, Güney Osetya ve Abhazya'da yaşayanlara Rus pasaportu veriyordu (Yapıcı, 2008: 188; Nagle, 2008: 74)). Güney Osetya'yı desteklemek amacıyla Abhazya'nın da Gürcistan'a cephe açmasıyla savaş yayıldı (*Cumhuriyet*, 10. 08. 2008). Sonuçta, Fransa'nın arabuluculuğunda imzalanan anlaşmayla taraflar çatışma öncesi konumlarına dönerken (Yapıcı, 2008: 189); “Batı'nın Kosova'yı tanıma kararıyla bu çatışmayı kıskırttığını” ileri süren Moskova, Gürcistan'dan tek yanlı olarak

Gürcistan”dan yana olmuştur.⁶⁰ Dolayısıyla, ABD’nin Gürcistan’ın toprak bütünlüğünü desteklemesi, bölgedeki etki mücadelesinin bir parçasıdır. Yine bu çerçevede ABD, “donmuş çatışmalar”ın (Wilson, 2006; Socor, 2004: 127) çözüm sürecine aktif olarak katılmaktadır. Gürcistan’daki Birleşmiş Milletler Gözlemci Misyonu’nun ve Dağlık Karabağ sorununun çözümü için oluşturulan Minsk Grubu’nun parçası olan ABD (Yapıcı, 2004: 179), 2005’te Transdinyester sorununun çözümü için yapılan görüşmelerde gözlemci sıfatıyla yer almıştır (Osipov, 2010).

Böylece, bölgesel çatışmaların çözüm sürecinde “söz sahibi” olan Washington, Karadeniz’e damgasını vuran bir diğer sorun olan enerji konusunda “güvenliği” hedeflemektedir (NSS, 1991; NSS 1997; NSS, 2002). “Enerji sorunu”, bölgedeki enerji kaynaklarını uluslararası pazarlara taşıyacak boru hatlarının hangi devletlerden geçeceği ve böylece bölgede ekonomik/stratejik etkinliği hangi devletin kuracağı sorusuyla (Taşçıkar, 1998: 241) ilgilidir. Zira, Brzezinski’nin Merkezi Asya ve Güney Kafkasya devletleri ile Afganistan, İran ve Türkiye’yi kapsayan “Avrasya Balkanları” olarak adlandırdığı bölge “potansiyel bir ekonomik ödül olarak” çok önemlidir (Brzezinski, 1998: 113, 114). Böylece, Hazar havzasındaki enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara ulaştırılması açısından “önemli bir koridor” işlevi gören Karadeniz bölgesi (Wilson, 2006; Asmus, 2006: 18) Avrupa-Atlantik ortaklığı için “stratejik bir alan” niteliği kazanmıştır (Baran, 2004: 116).

“Enerji güvenliği” söylemi ise, temelde “arz çeşitliliği”ne, “çoklu boru hatları”na (Wilson, 2006; Bryza, 2006: 41) başka bir deyişle, petrol ve doğalgazın birden fazla hatla taşınmasına, böylece bölgesel bir gücün enerji tekelinin kırılmasına (İpek Yolu Stratejisi, 2006) yöneliktir. Bu çerçevede asıl konu, “bu kaynağa erişme” ve “Rusya’nın bölgenin jeopolitik alanına tek başına egemen olmasının önlenmesi”dir. Zira, “bölgeye erişimi kim kontrol eder ya da egemen olursa” jeopolitik ve ekonomik ödülü o kazanacaktır (Brzezinski, 1998: 126, 127). Dolayısıyla, “bölgenin taşıma sistemindeki Rus tekelinin kırılması” (Baran, 2004: 117) gereklidir.⁶¹ Böylece, faaliyete geçen Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı⁶² ve Güney Kafkasya doğalgaz boru

---

bağımsızlıklarını ilan eden Güney Osetya ve Abhazya’yı tanıdı (*Milliyet*, 28. 08. 2008).

⁶⁰<<http://www.state.gov/p/eur/rls/rm/2009/126884.htm>> (05. 04. 2011).

⁶¹Boru hatları konusunda ABD “İran’ın devre dışı tutulması”nı da hedeflemektedir (Uzgel, 2002: 281).

⁶²ABD, ana ihraç boru hattı konusunda RF’nin savunduğu Bakü-Novorossisk hattına karşı, Türkiye’nin istediği Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) projesini desteklemiştir

hattını⁶³ “çok önemli başarılar” olarak nitelendiren ABD, Nabucco doğalgaz boru hattı projesini⁶⁴ de desteklemektedir (Wilson, 2006; Garber, 2008).

Sonuç

Soğuk Savaş sonrasında KEİÖ'nün kurulmasıyla bölge niteliği kazanan Karadeniz, Balkanlar'dan Güney Kafkasya'ya uzanan bir coğrafyayı temsil etmektedir. Uluslararası kapitalist sistemin eski Sovyet coğrafyasına yayıldığı bu süreçte yeni “Büyük Oyun”a sahne olan bölge, 11 Eylül sonrası Avrupa-Atlantik stratejisi kapsamında “Genişletilmiş Karadeniz” adıyla tanımlanmaktadır. Aslında, 1990'lardaki strateji 2000'lerde isim değişikliğiyle tekrar sunulmuştur. Aynı bölgenin farklı bir şekilde adlandırılmasıyla KEİÖ, BLACKSEAFOR, Karadeniz Uyumu gibi bölge devletlerinin kendi aralarındaki işbirliğinin yeterli olmadığı; Karadeniz'de ABD liderliğinde Batı'nın etkisinin/denetiminin gerekli olduğu mesajı verilmektedir.

Uluslararası sistemin yeniden yapılandığı bu süreçte, üstünlüğünün devamını hedefleyen ABD küresel ve bölgesel rakiplere, hegemonyasını etkileyecek bölgesel ittifaklara karşıdır. Washington'un Karadeniz politikası da temel dış politika hedefleriyle uyumludur. 1990'lardan günümüze “Büyük Satranç Tahtası”, “Genişletilmiş Karadeniz Projesi” ve Amerikan strateji belgelerinde RF'nin “demokratik bir ülke”, “sorumlu bir ortak olması”nın önemi, “çatışmaların sona ermesi” ve “enerji güvenliği” çağrıları, “demokrasi, serbest pazar ekonomisi, insan hakları” ile “tam ve özgür Avrupa” söylemi, NATO'nun genişlemesinin ve girişimlerinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Özetle, Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin Karadeniz politikası “Rusya sorunu”na ve Batı'nın “girişimlerini engelleyebilecek” nitelikteki “bölgesel işbirliği sorunu”na yöneliktir.

1990'lardan günümüze tez, proje ve çeşitli belgelerle ortaya konan Avrupa-Atlantik stratejisinin bölgedeki önceliği Rus etkinliğinin önlenmesi, RF'nin “Batı politikalarını veto etme yetkisi tanınmamış bir ortak” olmasıdır. Ayrıca, tez/projelerle bölge devletlerinin, özellikle RF ve Türkiye'nin

---

(Aydın, 2000: 57-59). BTC boru hattı 13 Temmuz 2006'da resmi olarak faaliyete başlamıştır (Pala, 2007: 161).

⁶³Bakü-Tiflis-Erzurum adıyla da anılan Güney Kafkasya doğalgaz boru hattı Temmuz 2007'de faaliyete geçmiştir (Karagül, 2010: 164).

⁶⁴Ortadoğu ve Hazar bölgesi doğalgaz rezervlerini Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya üzerinden Avrupa'ya ulaştırmayı öngören Nabucco projesi, AB'nin RF'ye olan enerji bağımlılığını azaltmaya yöneliktir (Pala, 2007: 171; Endicott, 2009).

yakınlaşması/işbirliği “tehlikeli” olarak nitelendirilirken; hiç bir oluşumun NATO’nun yerini tutamayacağını da altı çizilmektedir. Washington yönetimi de bölgenin güvenliği konusunda NATO’ya öncelik vermekte; ayrıca Karadeniz Diyalog ve Ortaklık Forumu, Demokratik Seçenek Topluluğu ve Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü-GUAM gibi Batı yanlısı oluşumları da desteklemektedir.

ABD, “yeni dünya düzeni”, “tam ve özgür Avrupa” söylemleriyle Karadeniz bölgesinin uluslararası kapitalist sisteme eklenmesini hedeflemektedir. NATO, üyelik ya da işbirliği yoluyla bölgenin Batı sistemiyle bütünleşmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. NATO’nun yanı sıra Amerikan yanlısı iktidar değişikliğine yol açan “renkli devrimler” ve yardım programları aracılığıyla da ABD, bölgede etkinliğini arttırmaya çalışmaktadır. “Çatışmaların sona ermesi” ve “enerji güvenliği” çağrıları da bölgede Rus etkisini/denetimini sınırlamaya yöneliktir.

Kaynakça

- Aktükün, İlker (2004), “Soğuk Savaştan Küresel Tiranlığa”, Toktamış Ateş (der.), *ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya* (Ankara: Ümit): 251-270.
- Andican, Ahat A. (2005), “Sovyet Sonrası Coğrafyada ‘Kadife Devrimler’”, *Cumhuriyet Strateji*, 1/41: 10-11 (11. 04).
- Asmus, Ronald D., Bruce P. Jackson (2004), “The Black Sea and the Frontiers of Freedom”, Asmus, Ronald D., Konstantin Dimitrov, Joerg Forbrig (eds.), *A New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region* (Washington: the German Marshall Fund of the United States): 17-26.
- Asmus, Ronald D. (2006), “Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy for the Wider Black Sea”, Ronald D. Asmus (der.), *Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy for the Wider Black Sea* (Washington: the German Marshall Fund of the United States): 15-33.
- Ataöv, Türkkaya (2005), “Ukrayna’daki Gerçek”, *Cumhuriyet* (04. 01).
- Ataöv, Türkkaya (2008), “Obama Kandırması”, *Cumhuriyet* (24. 06).
- Aydın, Mustafa (2000), *New Geopolitics of Central Asia and the Caucasus: Causes of Instability and Predicament* (Ankara: SAM).
- Aydın, Mustafa (2002), “Kafkasya ve Orta Asya’yla İlişkiler”, Baskın Oran (der.), *Türk Dış Politikası* (İstanbul, İletişim, cilt II, 3. Baskı): 366-439.

- Aydın, Mustafa (2005), "Regional Cooperation in the Black Sea and the Role of Institutions", *Perceptions*, 10/3: 57-83.
- Baran, Zeyno (2004), "Developing a Euro-Atlantic Strategy Towards Black Sea Energy: The Example of the Caspian", *A New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region* (Washington: the German Marshall Fund of the United States): 116-124.
- Belkin, Paul (2009), "U.S. Policy", Morelli, Vincent ve Carl Ek, Paul Belkin, Steven Woehrel, Jim Nichol, "NATO Enlargement: Albania, Croatia, and Possible Future Candidates", *Congressional Research Service Report for Congress*, <<http://www.fas.org/sgp/crs/RL34701>> (17. 01. 2011).
- Bryza, Matthew J. (2006), "The Policy of the United States toward the Black Sea Region", *Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy for the Wider Black Sea* (Washington: the German Marshall Fund of the United States): 37-42.
- Brzezinski, Zbigniew (1998), *Büyük Satranç Tahtası* (İstanbul: Sabah) (Çev.: Ertuğrul Dikbaş ve Ergun Kocabıyık).
- Brzezinski, Zbigniew (2005), *Tercih* (İstanbul, İnkılap, 2. Baskı) (Çev.: Cem Küçük).
- Cafersoy, Nâzım (2001), *Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası* (Ankara: ASAM).
- Canar, Burçin (2006), *Soğuk Savaş Sonrasında Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikaları (1991-2005)* (yayınlanmamış yüksek lisans tezi) (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Celac, Sergiu (2006), "The Regional Ownership Conundrum: The Case of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation", *Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy for the Wider Black Sea* (Washington: the German Marshall Fund of the United States): 215-226.
- Cohen, Ariel (1997), "U.S. Policy in the Caucasus and Central Asia: Building a New Silk Road", <<http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/BG1132.cfm>> (01. 02. 2005).
- Cohen, Ariel ve Conway Irwin (2006), "U.S. Strategy in the Black Sea Region", <www.heritage.org/research/RussiaandEurasia/bg1990.cfm> (28. 09. 2010).
- Cornell, Svante E. (1999), "Geopolitics and Strategic Alignments in the Caucasus and Central Asia", *Perceptions*, 4/2: 100-125.
- Cornell, Svante (2004), "NATO's Role in South Caucasus Regional Security", *Turkish Policy Quarterly*, 3/2: 123-134.
- Endicott, Neil (2009), *The Nabucco Gas Pipeline: A Chance for the EU to Push for Change in Turkmenistan*, The Quaker Council for European Affairs, <http://www.quaker.org/qcea/energysecurity/The_Nabucco_Gas_Pipeline.pdf> (08. 04. 2011).
- Erbaş, Baha (2011), "Karadeniz'in geleceği", *Dünya Gündemi* (13-20 Mart).

- Erhan, Çağrı (2002), "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları", Yinanç, Refet ve Hakan Taşdemir (der.), *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye* (Ankara: Seçkin): 55-82.
- Erhan, Çağrı (2005), "ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül Sonrası Açılımları", Mustafa Aydın (der.), *Küresel Politikada Orta Asya* (Ankara: Nobel): 13-42.
- Erhan, Çağrı (2006), "Türkiye ve Bölgesel Örgütler", Aydın, Mustafa ve Çağrı Erhan (der.), *Beş Deniz Havzasında Türkiye* (Ankara: Siyasal): 389-421.
- Fouskas, Vassilis K. (2004), *Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya* (İstanbul: Aykırı) (Çev.: Ali Çakıroğlu).
- Fukuyama, Francis (1999), "The End of History?", *Foreign Affairs Agenda the New Shape of World Politics Contending Paradigms in International Relations*, (New York: Foreign Affairs): 1-25.
- Garber, Judy (2008), "U.S. Perspectives on the Black Sea Region", <<http://www.state.gov/p/eur/rls/rm/105827.htm>> (01. 08. 2009).
- Geoana, Mircea (2004), "Preface", *A New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region* (Washington: the German Marshall Fund of the United States): 7-9.
- Güney, Nurşin Ateşoğlu (2006), *Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri AB-NATO-ABD* (İstanbul: Bağlam).
- Hamilton, Daniel (2008), "A Transatlantic Strategy for the Wider Black Sea?", Hamilton, Daniel ve Gerhard Mangott (eds.), *The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives* (Washington: Center for Transatlantic Relations): 319-336.
- Huntington, Samuel P. (1999), "The Clash of Civilizations", *Foreign Affairs Agenda the New Shape of World Politics Contending Paradigms in International Relations*, (New York: Foreign Affairs): 67-91.
- İpek Yolu Strateji Yasası (1999), <<http://www.govtrack.us/congress/billtext.xpd?bill=h106-1152>> (19. 03. 2011).
- İpek Yolu Strateji Yasası (2006), <<http://www.govtrack.us/congress/billtext.xpd?bill=s109-2749>> (19. 03. 2011).
- Jackson, Bruce Pitcairn (2005), "The Future of Democracy in the Black Sea Region", <www.esiweb.org/pdf/esi_turkey_tpq_id_27.pdf> (16. 12. 2007).
- Jackson, Bruce P. (2006), "The Soft War for Europe's East", *Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy for the Wider Black Sea* (Washington: the German Marshall Fund of the United States): 101-111.
- Jones, Elizabeth A. (2004), "U.S. Foreign Assistance Programs", <<http://www.state.gov/p/eur/rls/rm/30059.htm>> (05. 10. 2005).

- Karadeniz, Bülent (2007), "Security and Stability Architecture in the Black Sea", *Perceptions*, 12/4: 95-117.
- Karagül, Soner (2010), "Türkiye ile Avrupa Birliği'nin Enerji Alanında İşbirliğinin Balkanlar'daki Yansımaları", Dinçer, Osman Bahadır, Habibe Özdal ve Hacali Necefoğlu (der.), *Yeni Dönemde Türk Dış Politikası* (Ankara:USAK): 157-169.
- Karatnycky, Adrian ve Alexander J. Motyl (2009), "The Key to Kiev: Ukraine's Security Means Europe's Stability", *Foreign Affairs*, 88/3: 106-120.
- Klare, Michael (2003), "The New Geopolitics", *Monthly Review*, 55/3: 51-56.
- Kongar, Emre (2002), *Demokrasi ve Vampirler* (İstanbul: Remzi).
- Kulick, Jonathan ve Temuri Yakobashvili (2008), "Georgia and the Wider Black Sea", Hamilton, Daniel ve Gerhard Mangott (eds.), *The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives* (Washington: Center for Transatlantic Relations): 23-51.
- Kupchan, Charles A. (2010), "NATO's Final Frontier: Why Russia Should Join the Atlantic Alliance", *Foreign Affairs*, 89/3: 100-112.
- Larrabee, Stephen F. (2004), "The Russian Factor in Western Strategy Toward the Black Sea Region", *A New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region* (Washington: the German Marshall Fund of the United States): 147-156.
- Larrabee, Stephen F. (2006), "A Western Strategy toward Russia in the Black Sea Region", *Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy for the Wider Black Sea* (Washington: the German Marshall Fund of the United States): 113-120.
- Larrabee, Stephen F. (2008), "NATO and Black Sea Security", *The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives* (Washington: Center for Transatlantic Relations): 277-292.
- Manisalı, Erol (1999), "AGİT, Kafkasya ve Avrasya", *Cumhuriyet* (24. 11).
- Manisalı, Erol (2003), *Yeni Dünya Düzeninde Batı ve Türkiye* (İstanbul: Derin).
- Matveeva, Anna (2008), "Conflicts in the Wider Black Sea Area", *The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives* (Washington: Center for Transatlantic Relations): 177-223.
- Mayemerova, Aynur (2005), "Soros ve Kazakistan: Sıradaki Kim?", *Cumhuriyet Strateji*, 1/39: 9-10 (28. 03).
- Minchev, Ognyan, Marin Lessenski ve Plamen Ralchev (2004), "Transatlantic Strategy for Black Sea Stabilization and Integration (BSSI Strategy)", *A New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region* (Washington: the German Marshall Fund of the United States): 85-98.
- Nagle, Chad (2008), "Whither Transcaucasia?", *Turkish Policy Quarterly*, 7/2: 71-81.

National Defense Strategy (2008), <<http://www.defense.gov/news/2008.pdf>> (13. 03. 2010).

National Security Strategy of the United States (1991), <<http://www.fas.org/man/docs/918015-nss.htm>> (21. 03. 2006).

National Security Strategy of the United States (1996), <<http://www.fas.org/spp/military/docops/national/1996stra.htm>> (21. 03. 2006).

National Security Strategy of the United States (1997), <<http://www.fas.org/man/docs/strategy97.htm>> (01. 02. 2005).

National Security Strategy of the United States (2002), <<http://www.whitehouse.gov/nsc/print/nssall.html>>, (09. 02. 2004).

National Security Strategy of the United States (2006), <<http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2006/nssall.html>> (28. 04. 2007).

National Security Strategy of the United States (2010), <<http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2010/nssall.html>> (06.09.2010).

NATO Handbook (2006), (Brüksel: NATO).

Nichol, Jim (1996), "Transcaucasus Newly Independent States: Political Developments and Implications for U.S. Interests", <<http://www.fas.org/man/crs/95-024.htm>> (27. 03. 2005).

Nichol, Jim (2009a), "Georgia (Republic) and NATO Enlargement: Issues and Implications", <www.crs.gov> (17. 01. 2011).

Nichol, Jim (2009b), "Georgia", Morelli, Vincent ve Carl Ek, Paul Belkin, Steven Woehrel, Jim Nichol, "NATO Enlargement: Albania, Croatia, and Possible Future Candidates", *Congressional Research Service Report for Congress*, <<http://www.fas.org/sgp/crs/RL34701>> (17. 01. 2011).

Oğan, Sinan (2004a), "Gençlik Örgütlerinin Sivil Devrimlerdeki Rolü: 'Baby-boom'", Sinan Oğan (der.), *Turuncu Devrimler* (İstanbul: Birharf): 76-108.

Oğan, Sinan (2004b), "Ukrayna'da Turuncu Devrim", Sinan Oğan (der.), *Turuncu Devrimler* (İstanbul: Birharf): 230-257.

Oğan, Sinan (2010), "Ukrayna'da Devlet Başkanlığı Seçimleri: Turuncu Devrimin Sonu", <<http://www.turksam.org/tr/1898.html>> (25. 05. 2011).

Oktay, Emel G. (2007), "Türkiye'nin Avrasya'da Çok Taraflı Girişimlerine Bir Örnek: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü", Mustafa Aydın (der.), *Türkiye'nin Avrasya Macerası 1989-2006 (Avrasya Üçlemesi II)* (Ankara: Nobel): 213-240.

Oran, Baskın (2002), "Dönemin Bilançosu", Baskın Oran (der.), *Türk Dış Politikası* (İstanbul, İletişim, cilt II, 3. Baskı): 203-242.

- Osipov, Victor (2010), "Transnistrian Conflict Settlement: Towards a Genuine Reintegration of Moldova", <<http://www.csis.org/event/paradigms-transnistrian-conflict-settlement>> (22. 08. 2010).
- Pala, Cenk (2007), "Türkiye'nin Avrasya Boru Hatları Macerası", Mustafa Aydın (der.), *Türkiye'nin Avrasya Macerası 1989-2006 (Avrasya Üçlemesi II)* (Ankara: Nobel): 143-176.
- Perepelytsia, Grigory M. (2007), "NATO ve Ukrayna: Yol Ayırımında", <<http://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/turkish/art2.html>> (16. 01. 2011).
- Pifer, Steven (2010), "Understanding Ukraine's Foreign Policy", <http://www.brookings.edu/opinions/2010/0413_ukraine_pifer> (13. 05. 2011).
- Primakov, Yevgeniy (1996), "The World on the Eve of the 21st Century", *International Affairs*, 5/6: 2-14.
- Quadrennial Defense Review* (1997), <<http://www.fas.org/man/docs/qdr/>> (21. 03. 2006).
- Socor, Vladimir (2004), "Frozen Conflicts: a Challenge to Euro-Atlantic Interests", *A New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region* (Washington: the German Marshall Fund of the United States): 127-137.
- Solchanyk, Roman (2001), *Ukraine and Russia: The Post-Soviet Transition* (Lanham, MD: Rowman&Littlefield Publishers).
- Simon, Jeffrey (2006), "Black Sea Regional Security Cooperation: Building Bridges and Barriers", *Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy for the Wider Black Sea* (Washington: the German Marshall Fund of the United States): 83-97.
- Starr, Frederick S. (1997), "Power Failure: American Policy in the Caspian", <<http://nationalinterest.org/article/power-failure-american-policy-in-the-caspian-1036>> (21. 03. 2006).
- Taşçıklar, Dinçer (1998), "Orta Asya'daki Ekonomik Reformlar ve Yeni Büyük Oyun", Alaeddin Yalçinkaya (der.), *Türk Cumhuriyetleri ve Petrol Boru Hatları* (İstanbul: Bağlam): 233-253.
- Tellal, Erel (2002), "Rusya'yla İlişkiler", Baskın Oran (der.), *Türk Dış Politikası* (İstanbul: İletişim, cilt II, 3. Baskı): 540-550.
- Tellal, Erel (2005a), *Rusya Federasyonu* (Ankara: SBF ders notu).
- Tellal, Erel (2005b), "Eski Sovyet Coğrafyasında 'Devrimler'", *SBF Dergisi*, 60/2: 273-278.
- Tellal, Erel (2010), "Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası", *SBF Dergisi*, 65/3: 189-236.
- The Alliance's Strategic Concept* (2010), <www.nato.int/strategic-concept.html> (21. 12. 2010).
- The Foreign Policy Concept of the Russian Federation* (2008), <<http://www.mid.ru>> (15. 09. 2008).

- Towards the New Strategic Concept: A Selection of Background Documents* (2010), (Brüksel: NATO).
- Türkeş, Mustafa (2000), "Doksanlı Yıllarda NATO'nun Öncelikleri ve Türkiye", Özcan, Gencer ve Şule Kut (der.), *En Uzun Onyıl* (İstanbul, Büke, 2. Baskı): 193-217.
- Uzgel, İlhan (2002), "ABD ve NATO'yla İlişkiler", Baskın Oran (der.), *Türk Dış Politikası* (İstanbul, İletişim, cilt II, 3. Baskı): 243-325.
- Uzgel, İlhan (2004), "ABD Hegemonyasının Yeniden İnşası, Orta Doğu ve NATO", *Mülkiye*, XXVIII/243: 7-20.
- Veliev, Cavid (2007), "Genişletilmiş Karadeniz Projesi", *Cumhuriyet Strateji*, 3/150: 16-17.
- Wallerstein, Immanuel (2001), *Güncel Yorumlar* (İstanbul: Aram) (Çev.: Veysi Atlı, Deniz Hakyemez ve Barış Yeldiren).
- Wilson, Ross (2006), "U.S. Policy in the Black Sea Region", <http://www.esiweb.org/pdf/esi_turkey_tpq_id_58.pdf> (17. 10. 2010).
- Woehrel, Steven (2009), "Ukraine", Morelli, Vincet ve Carl Ek, Paul Belkin, Steven Woehrel, Jim Nichol, "NATO Enlargement: Albania, Croatia, and Possible Future Candidates", *Congressional Research Service Report for Congress, 14 Nisan 2009*, <<http://www.fas.org/sgp/crs/RL34701>> (17. 01. 2011).
- Yapıcı, Merve İrem (2005), "NATO-Rusya İlişkileri: Sorunlu Konu Genişleme", *Cumhuriyet Strateji*, 2/57 (01.08): 18-19.
- Yapıcı, Utku (2004), *Orta Asya ve Kafkasya* (İstanbul: Otopsi).
- Yapıcı, Utku (2008), "Gürcistan Savaşı: Öncesi ve Sonrası", *SBF Dergisi*, 63/3: 185-190.
- Yaşın, Gözde Kılıç (2005), "Karadeniz Planları", *Cumhuriyet Strateji*, 2/75: 12-13.
- Yıldızoğlu, Ergin (2004), "Al Birini Vur Ötekine...", *Cumhuriyet* (20. 09).
- Yıldızoğlu, Ergin (2008), "Bir Semptom Olarak 'Kosova' Devleti", *Cumhuriyet* (25. 02).
- Yıldızoğlu, Ergin (2010), "'Obamania' Bir Yıldı Bitti", *Cumhuriyet* (25. 01).
- Zabcı, Filiz Çulha (2005), "Sömürge Tipi 'Demokrasi' ve Genişletilmiş Ortadoğu Projesi", *Mülkiye*, XXIX/246: 227-248.
- Zabcı, Filiz Çulha (2006), "About the Contributors", *Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy for the Wider Black Sea* (Washington: the German Marshall Fund of the United States): 249-253.
- Zabcı, Filiz Çulha (2008), "About the Authors", *The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives* (Washington: Center for Transatlantic Relations): 337-342.